

Tittel: Tiltak for å stabilisere eller øke folketallet i Vik kommune
TF-rapport nr: 805
Forfatter(e): Bent Aslak Brandtzæg og Audun Thorstensen
Dato: 22.03.2024
ISBN: 978-82-336-0657-2
ISSN: 2703-7894
Pris: 160 (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforskning.no)
Framsidedfoto: Telemarksforskning
Prosjekt: Tiltak for å øke folketallet i Vik kommune
Prosjektnr.: 20230850
Prosjektleder: Bent Aslak Brandtzæg
Oppdragsgiver(e): Vik kommune

Spørsmål om denne rapporten kan rettes til:

Telemarksforskning
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforskning.no

Resymé:

Rapporten diskuterer og foreslår tiltak og tilnærminger som kan være aktuelle for å stabilisere og snu folketallsutviklingen i Vik kommune. Dette gjøres med utgangspunkt i analyser av utfordringsbildet, kartlegging av erfaringer med tidligere utviklingsarbeid i Vik og analyser av erfaringer med distriktssatsinger i andre deler av landet.

Bent Aslak Brandtzæg er utdannet geograf fra Universitetet i Bergen. Brandtzæg er ansatt som seniorforsker og har jobbet ved Telemarksforskning siden 1995. Han er forskergruppeleder for kommunal og regional utvikling, og har gjennomført en rekke utredninger og evalueringer for et bredt spekter av oppdragsgivere på nasjonalt, regionalt og kommunalt nivå.

Audun Thorstensen er utdannet statsviter fra NTNU og har vært ansatt som forsker ved Telemarksforskning siden 2007. Ved Telemarksforskning arbeider han tett opp mot de mange kommunene som har rammeavtale med instituttet på økonomifaglig råd og dokumentasjon. Thorstensen arbeider med forskningsprosjekter innen kommunaløkonomi, med statistiske analyser og bruk av KOSTRA-data som spesialfelt.

Forord

Telemarksforskning har på oppdrag fra Vik kommune gjennomført en utredning som har hatt som formål å se på tiltak som kan være aktuelle for å stabilisere eller snu folketallet i kommunen. Utredningsarbeidet er gjennomført i perioden fra oktober 2023 til og med januar 2024. Utredningsarbeidet baserer seg på bl.a. på statistiske analyser av utviklingstrekk, intervjuer med ulike aktører i Vik kommune og kartlegginger av erfaringer fra distriktssatsinger i andre deler av landet.

Ved Telemarksforskning har Bent Aslak Brandtzæg vært prosjektleder og stått for vesentlige deler av arbeidet. Audun Thorstensen har bistått i arbeidet med statistiske analyser og prognoser for framtidig utvikling.

Vår kontaktperson i Vik kommune har vært Espen Holen, som er kommunalsjef for samfunn, næring og kultur. Vi vil takke for godt samarbeid i forbindelse med gjennomføring av utredningen. Vi vil også benytte anledningen til å takke de som har stilt opp til intervju og/eller bidratt med annen informasjon.

Bø, 22.03.2024

Bent Aslak Brandtzæg

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag	8
Innledning	8
Utfordringsbildet.....	8
Erfaringer fra andre kommuner.....	9
Arbeid med nærings- og samfunnsutvikling i Vik.....	9
Utviklingsmuligheter	10
Medvirkning og samskaping gjennom kommunale planprosesser	12
Muligheter gjennom regionalt samarbeid	12
1. Innledning	14
1.1 Bakgrunn og formål	14
1.2 Gjennomføring.....	14
1.2.1 Analyse av utfordringsbildet	14
1.2.2 Erfaringer fra andre distriktssatsinger	15
1.2.3 Vurdering av aktuelle tiltak for Vik kommune	15
1.2.4 Gjennomføring av intervjuer	15
2. Analyse av utfordringsbilde	16
2.1 Økonomiske rammebetingelser	16
2.2 Regionale analyser fra Telemarksforskning	17
2.2.1 Befolkningsutvikling	17
2.2.2 Arbeidsplasser	19
2.2.3 Næringsstruktur	20
2.2.4 Bosteds- og næringsattraktivitet	21
2.2.5 Pendling.....	24
2.2.6 Oppsummerende vurdering av regionale analyser	24
2.3 Framtidig tjenestebehov.....	25

2.3.1	Befolkningsprognoser	25
2.3.2	Demografikostnader fram til 2040	27
2.3.3	Forsørgerbyrde og årsverksbehov	29
2.3.4	Oppsummering framtidig tjenestebehov	31
3.	Kartlegging av erfaringer og gode grep fra distriktssatsinger i andre deler av landet	32
3.1	Utfordringsbildet i distriktskommuner	32
3.2	Suksessrike distriktskommuner	32
3.3	Tettstedspakkeprosjektet.....	33
3.4	Bygdemiljøpakkene i Viken	33
3.5	Bygdevekstavtaler.....	34
3.6	Prosjekter for veiledning og forenkling.....	35
3.7	Kompetansebehov i omstillingsarbeidet.....	35
3.7.1	Partnerskap og samstyring.....	36
3.7.2	Bred verdiskaping.....	36
3.7.3	Mellomromskompetanse	37
3.7.4	Prosesskompetanse	37
3.7.5	Samskapingskompetanse	38
4.	Arbeidet med nærings- og samfunnsutvikling i Vik	40
4.1	Geografisk rammebetingelser	40
4.2	Erfaringer med tidligere planer og satsinger.....	41
4.2.1	Planstatus og planstrategiske vurderinger	41
4.2.2	Velkommen til Vik.....	41
4.3	Dagens organisering av arbeidet med samfunns- og næringsutvikling	43
4.4	Strategisk næringsplan.....	45
4.4.1	Overordna prioriteringer.....	45
4.4.2	Arbeidet med bedriftsutvikling.....	46
4.4.3	Gründertjenester	47

4.4.4	Steds- og reiselivsutvikling	48
4.4.5	Nettverk og kompetanseutvikling.....	49
4.5	Oppsummerende vurdering	50
5.	Utviklingsmuligheter	52
5.1	Samferdsel og kommunikasjon.....	52
5.2	Næringsutvikling	53
5.3	Stedsutvikling	55
5.4	Oppsummerende vurdering	56
6.	Samfunnsplanen som fundament for framtidig samfunns- og næringsutvikling	57
7.	Mulighetene i det regionale samarbeidet	60
7.1	Interkommunalt samarbeid	60
7.2	Regionalt samarbeid innen næringslivet.....	61
7.3	Samarbeid med fylkeskommunen.....	62
7.4	Forutsetninger for et godt regionalt samarbeid.....	63
	Referanser.....	64

Sammendrag

Innledning

Vik kommune ønsker å se på tiltak som kan bidra til å stabilisere folketallet, og aller helst øke folketallet i kommunen. Årsaken til dette er at det har vært en positiv utvikling i folketallet på landsbasis, mens det har vært en negativ utvikling i Vik kommune. Framtidige prognoser viser også en negativ utvikling av folketallet i kommunen.

Telemarksforskning har på bakgrunn av dette fått i oppdrag å gjennomføre en utredning med en tredelt tilnærming:

1. Analyse av utfordringsbilde
2. Kartlegging av erfaringer og gode grep fra distriktssatsinger i andre deler av landet
3. Vurdering av aktuelle tiltak for Vik kommune

God oversikt over utfordringsbildet vil være viktig som grunnlag for å foreslå tiltak. I den forbindelse har vi innledningsvis gjennomført en analyse av befolknings- og næringsutvikling og attraktivitet i Vik kommune. I tillegg har vi sett på status og utvikling når det gjelder økonomiske rammebetingelser.

Med utgangspunkt i analyser av utfordringsbildet, kartlegging av erfaringer med tidligere utviklingsarbeid i Vik og analyser av erfaringer med distriktssatsinger i andre deler av landet, har vi diskutert og foreslått tiltak og tilnærminger som kan være aktuelle for å stabilisere og snu folketallsutviklingen i Vik kommune.

Som en del av dette arbeidet har vi også gjennomført intervjuer med politisk og administrativ ledelse i Vik kommune, representanter for sentrale regionale samarbeid og en representant for avdeling for næring, plan og innovasjon i Vestland fylkeskommune. Det viktigste formålet med intervjuet i fylkeskommunen har vært å vurdere hvordan fylkeskommunen som regional samfunnsutviklingsaktør kan bistå et eventuelt omstillingsarbeid.

Utfordringsbildet

Befolkningsutviklingen i Vik har vært jevnt nedadgående siden 2000 og fram til i dag. Unntaket var en liten økning i folketallet i 2016/2017. Denne økningen sammenfaller med utviklingsprosjektet «Velkommen til Vik» som ble gjennomført i denne perioden.

Befolkningsnedgangen skyldes negativ netto innenlands flytting og fødselsunderskudd. Uten positiv netto innvandring fra utlandet ville befolkningsnedgangen vært betydelig større. Tallet på offentlige arbeidsplasser har vært relativt stabilt over tid, mens det har vært en viss nedgang i private arbeidsplasser. Selv om antallet arbeidsplasser i Vik har vært relativt stabilt over tid, har utviklingen likevel vært svak sammenlignet med utviklingen på landsbasis.

Nærings- og bostedsattraktiviteten er noe svakere enn forventet. Vik har lav pendling- og arbeidsmarkedsintegrasjon som følge av dårlige og usikre kommunikasjonsforbindelser. Vik er slik sett definert som en egen bo- og arbeidsmarkedsregion. Dette gjør at Vik har ekstra utfordringer når det gjelder arbeid med næringsutvikling og tilflytting, sammenlignet med mange andre kommuner.

Utviklingen i mange små distriktskommuner er preget av stadig reduksjon i folketallet i kombinasjon med en økende andel eldre og færre i yrkesaktiv alder. Samtidig får kommunene lavere inntekter som følge av færre innbyggere, og det vil være behov for å tilpasse tjenestetilbudet til et lavere innbyggertall. I praksis vil det innebære en utvikling hvor tjenestetilbudet på oppvekst må tas ned, mens det er behov for å styrke tilbudet innen helse og omsorg. På mange kommunalområder vil fagmiljøene også bli mindre og mer sårbare som følge av færre innbyggere, noe som videre gjør rekrutteringen enda vanskeligere. Attraktive fagmiljøer er viktig med tanke på rekruttering. I mange små kommuner blir hovedfokuset rettet mot drift for å søke å opprettholde lovpålagte tjenester, og det blir krevende å ha tid, ressurser, kapasitet og kompetanse til å drive innovasjons- og utviklingsarbeid. Dette er utfordringer som også gjør seg gjeldende for Vik kommune.

Erfaringer fra andre kommuner

Ut fra gjennomgangen av erfaringer med prosjekter og satsinger i andre deler av landet, er det klart at det ikke finnes noen generell oppskrift på hvordan man skal skape attraktivitet for næringsutvikling og bosetting. Det som er klart, er at måten man jobber med nærings- og stedsutvikling, hvordan man samhandler og skaper tillit og engasjement for utvikling blant ulike aktører, har betydning. Dette må gjøres på en bedre måte enn de kommunene man konkurrerer med. Gitt befolkningsutviklingen på landsbasis er dette et nullsumspill, der noen vinner og noen taper.

Et felles inntrykk fra ulike prosjekter og satsinger rundt om i landet, er at kommunene ikke kan skape attraktivitet alene, men at dette skapes i samspill mellom kommune, næringsliv, frivillig sektor og andre aktører. Videre er erfaringene at dette krever langsiktighet og gode prosesser som bygger god tillit og samhandling mellom relevante samfunnsaktører. Flere prosjekter i andre deler av landet vektlegger betydningen av å bruke samfunnsplanen som strategisk verktøy for samfunnsutviklingen. Dette stiller videre krav om tilstrekkelig kompetanse for å gjennomføre gode prosesser med bred deltakelse. Prosesskompetanse, partnerskap-/samstyringskompetanse, mellomromskompetanse, innovasjons- og samskapingskompetanse er viktige stikkord i den forbindelse. Dette er kompetanse som har betydning for hvordan samhandlingen mellom ulike aktører fungerer, hvordan den følges opp, og hvilke effekter man oppnår.

Arbeid med nærings- og samfunnsutvikling i Vik

De største utfordringene knyttet til nærings- og samfunnsutvikling i Vik synes å ha sammenheng med krevende kommunikasjonsforhold. Dette dreier seg om ustabile kommunikasjoner inn og ut av kommunen, samt rasutsatte veier internt i kommunen. I Vik har det i lang tid vært et prioritert mål å få bedre samferdselsløsninger, og det vil være viktig å prioritere dette også i

tiden som kommer. Som følge av dårlige kommunikasjoner inn og ut av kommunen er det mye som tyder på at Vik kommune må jobbe bedre og mer systematisk med nærings- og samfunnsutvikling sammenlignet med mange andre kommuner, for å lykkes i konkurransen om innbyggere og arbeidskraft.

Gjennom den strategiske næringsplanen, og oppfølgingen av denne gjennom årlige handlingsplaner, synes det å være satt i gang mange positive tiltak knyttet til bedriftsutvikling, nyetableringer, rekruttering, steds- og næringsutvikling og nettverk- og kompetanseutvikling, som kan gi positive effekter på sikt. Det er verdt å merke seg at det avslutningsvis i strategiplanen pekes på at samarbeid er en forutsetning for suksess i alle strategiene. Det fremheves at dette innebærer at Vik kommune må være bevisst på kravene til samarbeid internt i organisasjonen, med private og ideelle aktører i Vik, og i samarbeid med regionale kunnskapsmiljøer. Det presiseres også at arbeidet med næringsutvikling må være integrert i samfunnsutviklingsarbeidet og være preget av helhetstenkning.

I kartleggingen av gode erfaringer og grep fra distriktssatsinger i andre deler av landet (kap. 3), blir ulike samarbeidsløsninger og måten man får til samarbeid på mellom ulike aktører framhevet som de viktige suksessfaktorene. I forbindelse med intervjuene i Vik kommune er det flere som refererer til strategiplanen for næringsutvikling, men det blir også påpekt at denne planen er utarbeidet uten god nok deltakelse og forankring i kommunen. Vi har også fått tilbakemelding om at oppfølging av strategiplanen, og gjennomføringen av enkelte tiltak, krever et mer nært samarbeid mellom Sogn næring og aktuelle aktører i Vik kommune som har ansvar for oppgaver med betydning for samfunnsutviklingen. Etter det vi forstår, er det nå lagt til rette for bedre samarbeid i det videre arbeidet.

Generelt synes det å være behov for prosesser hvor ulike aktører i felleskap er med på å definere strategisk retning og hva som må gjøres. Her kan en samskapende tilnærming være nyttig for å legge til rette for kreative prosesser sammen innbyggere, næringsliv, lag og frivillige organisasjoner. Det kan være mange ulike gevinster å hente gjennom slike prosesser, f.eks. bedre og mer effektive tjenester tilpasset innbyggernes behov, bedre lokalsamfunnsutvikling, sterkere forankring, bedre fellesskap, økt tillit eller styrket lokaldemokratisk engasjement og deltakelse. For å sikre at samskaping blir en integrert del av kommunens planlegging og utviklingsarbeid, kan det være hensiktsmessig å koble arbeidet med samskaping opp mot planprosessene.

Utviklingsmuligheter

Gjennom utredningen blir det pekt på at Vik har mange ressurser å spille på som grunnlag for framtidig steds- og næringsutvikling. Vik har flott natur med verdensarvstatus, rik kulturarv, et mangfoldig næringsliv, et aktivt landbruk, store kraftressurser og mange aktive lag og organisasjoner.

Gjennom utredningen har det kommet forslag til mange tiltak som kan bidra til å stabilisere og snu folketallet i Vik kommune. Stikkordmessig kan vi nevne følgende:

- Bedre samferdselsløsninger inn og ut av kommunen, samt internt i kommunen.

- Styrking og videreutvikling av eksisterende næringsliv (nettverksbygging og bedre utvikling og utnyttelse av regionens samla kompetanse).
- Videreutvikle entreprenørskapskultur som grunnlag for innovasjon, nyskaping og knoppskyting.
- Opprettholde og videreutvikle landbruket som viktig næring for hele kommunen, også med tilleggsnæringer.
- Bedre utnyttelse av mulighetene innenfor turisme og reiseliv. Vik er en del av verdensarvområdet Nærøyfjorden Verdensarvpark og landskapsvernområdet Stølsheimen. Kommunen har mange kulturminner, deriblant to middelalderkirker. Dette gir mange muligheter for flotte opplevelser. Reiselivsutvikling krever bevissthet om hva man skal satse på, hvordan man skal profilere seg, hva satsingen innebærer av tilrettelegging, og hva slags betydning det kan ha for steds- og samfunnsutvikling. Flere ser muligheter innenfor cruiseturisme, mens andre frykter konsekvensene.
- Større satsing på helårsturisme. Dette kan gi flere arbeidsplasser og bedre muligheter for at sesongarbeidere kan bosette seg. Innen landbruket er det mange sesongarbeidere, hvor en del kan være mulige tilflyttere.
- Utvikling av grønn industri med utgangspunkt i god tilgang på grønn kraft kan gi grunnlag for nye arbeidsplasser og økt tilflytting.
- Bedre bruk av kommunens handlingsrom knyttet til offentlige innkjøp slik at man i større grad sikrer at lokalt næringsliv kan være med i konkurransen.
- Utvikling av et mer attraktivt kontorfellskap for å gjøre det attraktivt å bo og jobbe i Vik.
- Utvikling av et mer levende sentrumstilbud som er attraktivt for ungdom (handel og kveldsøkonomi).
- Mer varierte boformer knyttet til sentrum. Flere sentrumsnære leiligheter og flere utleieboliger.
- Styrking av frivilligheten som et ledd i å gi innbyggerne et godt meningsfullt aktivitets- og fritidstilbud. Frivilligheten spiller også en viktig rolle i samfunnsutviklingen, og for å ta å imot og inkludere nye innbyggere som kommer til kommunen. God inkludering og tilhørighet er viktig for å bli boende i kommunen. Flere peker på at det er like viktig å ta vare på de som kommer til kommunen, som å få nye til å flytte til kommunen. Det hjelper ikke å få nye til å flytte til kommunen dersom de ikke blir værende.

Innspillene over viser at det er mange ulike tiltak som enkeltvis og i sum kan ha positiv effekt i arbeidet med å stabilisere eller snu befolkningsnedgangen. Vik har også mange ressurser og kvaliteter å spille på i dette arbeidet. Det store spørsmålet er hvordan man skal jobbe med dette og sikre at ulike initiativ «trekker lasset i samme retning». Det som er klart, er at det ikke nødvendigvis finnes én enkel løsning, eller en «quickfix».

En del satsinger krever at ulike aktører i kommunen, Vik kommune, innbyggere, næringsliv, lag og frivillige organisasjoner, har felles forståelse av utfordringsbildet, og at man har et felles kunnskapsgrunnlag og noenlunde felles forståelse av dette. Det innebærer også at man i størst mulig grad er enige om hva som er kommunens verdigrunnlag, hvordan kommunen ønsker å profilere seg og kommunisere disse verdiene utad, og hvordan man ønsker at kommunen skal utvikle seg i årene som kommer. En visjon eller felles forståelse for hva man ønsker å jobbe mot, gjør at det blir lettere å skape felles engasjement, og at de ulike aktørene bidrar til å dra

«lasset i samme retning». Det blir også lettere å få bred forståelse for hvordan ulike tiltak og aktiviteter understøtter hverandre. En forutsetning for å lykkes med dette er at man bruker tid og ressurser på gjennomføring av prosesser hvor relevante aktører er involvert.

Vik kommune skal nå i gang med en revidering av kommunens samfunnsplan. Det er en god anledning til å gjennomføre involverende prosesser for å skape ett felles fundament for framtidig utviklingsarbeid.

Medvirkning og samskaping gjennom kommunale planprosesser

Samskaping dreier seg om å løse komplekse og sammensatte samfunnsutfordringer gjennom involvering av innbyggere, næringsliv, frivillighet og andre lokalsamfunnsaktører. For å sikre at samskaping blir en integrert del av kommunens planlegging og utviklingsarbeid, er det naturlig å koble arbeidet med samskaping opp mot planprosessene. Det er tydelige krav til medvirkning i ulike planprosesser, og dette er en form for medvirkning som kan sees som en start for videre oppfølging gjennom samskappingsprosesser. Det stilles også krav om medvirkning i planprosesser for å sikre bedre kvalitet i plan- og beslutningsgrunnlaget, sikre bedre ivaretagelse av mangfold i samfunnet, sikre sterkere eierskap og identitet, samt bidra til gjensidig læring og demokratiutvikling. Målsettingene med medvirkning i planprosesser er også sammenfallende med mange av begrunnelsene for å drive samskaping. I forbindelse med byggingen av nye Sogndal kommune har man gode erfaringer med gjennomføring av slike prosesser i arbeidet med kommunens samfunnsplan. Her blir det understreket at prosessene i seg selv har vært viktige, og at det er avgjørende at de gjennomføres slik at de skaper energi, entusiasme og engasjement i hele samfunnet. Dersom man ikke lykkes med det, er samfunnsplanen lite verdt. Andre kommuner har også lignende erfaringer med tanke på å skape fellesskap og engasjement for framtidig utvikling.

Vik kommune skal i gang med rullering av kommunens samfunnsplan. Det er en god anledning til å gjennomføre gode medvirkningsprosesser og legge et fundament for framtidig utviklingsarbeid.

Muligheter gjennom regionalt samarbeid

I tillegg til bred medvirkning lokalt er det flere som tar til orde for å styrke det regionale samarbeidet om utfordringer og muligheter som kommunene i Sogn står overfor. De senere årene har det blitt tatt til orde for økt regionalt samarbeid, og viktige regionale samarbeid som trekkes fram, er Sogn næring, Sogn næringshage, Sogn utvikling, Sogn interkommunale politiske råd, Sogn kommunale oppgavefelleskap, Nærøyfjorden Verdensarvpark og Visit Sognefjord. Gjennom Sogn kommunale oppgavefelleskap er målet å utvide samarbeidet om tjeneste- og samfunnsutvikling på en slik måte at man utnytter regionens samlede ressurser på en bedre måte, men som ikke nødvendigvis innebærer samlokalisering. På den måten blir de ansatte en del av et større fagmiljø, det kan bli litt lettere å rekruttere arbeidskraft og enklere for samarbeidskommunene å opprettholde og utvikle tjenesten i den enkelte kommune. Et større samla fagmiljø kan også gjøre det lettere å unytte tilgjengelige utviklingsverktøyer, noe som i dag er krevende for

små kommuner med begrenset kapasitet. Man har gode erfaringer med slike samarbeidsløsninger i andre regioner, f.eks. Kongsbergregionen.

I regi av Sogn næring jobbes det med å styrke samarbeid og kompetanseutvikling innen næringslivet gjennom arbeid med ulike bedriftsnettverk og møteplasser. Samlet sett er det i dag fokus på regionalt samarbeid på mange områder. Å videreutvikle og styrke det regionale samarbeidet på ulike fronter synes derfor å være et viktig tiltak framover. Regionalt samarbeid gir muligheter for å utnytte og styrke regionens samlede kompetanse. Samarbeid bedrer forutsetningene for nytenking og innovasjon og kan gi mer kraft til utviklingsarbeidet. Det vil også være lettere å hente ut støtte til prosjekter og tiltak gjennom regionale og nasjonale virkemidler. Her er det også potensial for tettere samarbeid med Vestland fylkeskommune. Fylkeskommunene skal nå sette i gang et utviklingsprosjekt med distriktsprofil. Her skal fylkeskommunen prøve ut nye måter å samhandle med kommunene på. Det skal jobbes mer på tvers av fagområdene i fylkeskommunen, og man ønsker i større grad å se virkemidler i sammenheng slik at det blir bedre tilpasset kommunenes ulike behov. Dette er et utviklingsprosjekt som vil ha relevans for Vik og flere av kommunene i Sogn.

Et godt regionalt samarbeid forutsetter at offentlige og private aktører ser at man har en gjensidig avhengighet på tvers av kommunegrensene. Det må være en erkjennelse av at om regionen skal utvikle seg, er man avhengig av at alle lykkes. Betydning av tillit har fått økt oppmerksomhet de senere årene. Tillit er en forutsetning for godt samarbeid mellom politikere, administrasjon, næringsliv og lag og organisasjoner, og tillitt er noe som bygges gjennom godt samarbeid over tid. Det gjelder også regionalt samarbeid på tvers av kommunegrensene.

I regionale samarbeid har det gjerne betydning hvordan regionsenteret utøver sin rolle. Inntrykket er at Sogndal som regionsenter i større grad har blitt bevisst den rollen de senere årene, og at Sogndal også er avhengig av at det går bra med alle kommunene i regionene dersom Sogndal skal utvikle seg som regionsenter. Slik sett bør det ligge godt til rette for å videreutvikle det regionale samarbeidet i Sogn.

For Vik sin del vil det også i forbindelse med revideringen av samfunnsplanen, være viktig å trekke inn det regionale samarbeidet og skape bevissthet om koblingene mellom det regionale samarbeidet og kommunens egen innsats. Inntrykket er at det er få aktører som har en helhetlig oversikt og forståelse for det lokale og regionale utviklingsarbeidet som gjennomføres i dag. Det er derfor viktig med et kunnskapsgrunnlag som gjør at flest mulig har felles oppfatning av utfordringsbildet og de utviklingsmuligheter som finnes. Dette kan skape økt engasjement for framtidig utviklingsarbeid.

1. Innledning

1.1 Bakgrunn og formål

Vik kommune ønsker å se på tiltak som kan bidra til å stabilisere folketallet, og aller helst øke folketallet i kommunen. Årsaken til dette er at det har vært en positiv utvikling i folketallet på landsbasis, mens det har vært en negativ utvikling i Vik kommune. Framtidige prognoser viser også en negativ utvikling av folketallet i kommunen.

Telemarksforskning har på bakgrunn av dette fått i oppdrag å gjennomføre en utredning med en tredelt tilnærming:

1. Analyse av utfordringsbilde
2. Kartlegging av erfaringer og gode grep fra distriktssatsinger i andre deler av landet
3. Vurdering av aktuelle tiltak for Vik kommune

1.2 Gjennomføring

1.2.1 Analyse av utfordringsbildet

God oversikt over utfordringsbildet er viktig som grunnlag for å foreslå tiltak. I den forbindelse har vi innledningsvis gjennomført en analyse av befolknings- og næringsutviklingen i Vik kommune. I tillegg har vi sett på status og utvikling når det gjelder økonomiske rammebetingelser.

Som grunnlag for analyser av utfordringsbildet har vi tatt utgangspunkt i attraktivitetsmodellen (Vareide 2018, 2023). Denne modellen måler en kommunes attraktivitet med hensyn til bosetting og vekst i næringslivet. Analysene av attraktivitet måler hvorvidt en kommune vokser mer eller mindre i forhold til de strukturelle betingelsene som kommunen har. Dette gir verdifull informasjon om hvorvidt det er lokale eller regionale faktorer som har vært vekstfremmende. Videre gir dette nyttig informasjon om hvor det er kan være viktig å sette inn innsats, og hva som kreves av endringer for å snu utviklingen. Konkret har vi gjennomført analyser av:

- Arbeidsplassutvikling
- Næringsstruktur
- Regional integrasjon
- Befolkningsutvikling og demografi
- Nærings- og bostedsattraktivitet

Vi har også vist utviklingen over tid, samt utarbeidet ulike scenarier der vi forsøker å peke på hva som er mulighetsrommet i den framtidige utviklingen når det gjelder befolkning, demografi og arbeidsplasser.

Scenariene er slik sett benyttet som grunnlag for å beskrive framtidige omstillingsbehov. Basert på scenariene har vi utarbeidet analyser som illustrerer framtidig tjenestebehov for Vik kommune. Med bakgrunn i scenariene har vi beregnet parametere (indikatorer) for bl.a. demografiskostnader, forsørgerbyrde og årsverksbehov.

Demografikostnadene gjenspeiles gjennom inntektene fra staten, og analysen gir slik sett en indikasjon på hvilke økonomiske rammebetingelser kommunen vil ha for å håndtere framtidig befolkningsutvikling og endrede utgiftsbehov.

1.2.2 Erfaringer fra andre distriktssatsinger

Det er mange gjennomførte og pågående programmer, satsinger og tiltak som har som formål å stimulere utvikling og vekst i distriktskommuner. Vi har i forbindelse med utredningen foretatt en litteraturgjennomgang og forsøkt å hente ut erfaringer fra disse satsingene for å søke å avdekke viktige suksessfaktorer og fallgruver.

1.2.3 Vurdering av aktuelle tiltak for Vik kommune

Med utgangspunkt i analyser av utfordringsbildet, kartlegging av erfaringer med tidligere utviklingsarbeid i Vik, innspill gjennom intervjuer og analyser av erfaringer med distriktssatsinger i andre deler av landet, har vi diskutert og foreslått tiltak og tilnærminger som kan være aktuelle for å stabilisere og snu folketallsutviklingen i Vik kommune.

1.2.4 Gjennomføring av intervjuer

Som en del av arbeidet med å kartlegge dagens situasjon og framtidig utfordringsbilde, samt tiltak som kan være aktuelle, har vi gjennomført intervjuer med politisk og administrativ ledelse i Vik kommune, representanter for sentrale regionale samarbeid og en representant for avdeling for næring, plan og innovasjon i Vestland fylkeskommune. Det viktigste formålet med intervjuene i fylkeskommunen har vært å vurdere hvordan fylkeskommunen som regional samfunnsutviklingsaktør kan bistå et eventuelt omstillingsarbeid.

2. Analyse av utfordringsbilde

Økonomiske rammebetingelser viser at Vik kommune har et høyere inntektsnivå enn landsgjennomsnittet. En høy andel eldre gir et relativt høyt utgiftsbehov på pleie og omsorg.

Dersom vi ser på den statistiske utviklingen med utgangspunkt i Telemarksforskings regionale analyser, ser vi at Vik, som mange andre mindre distriktskommuner i landet, sliter med å opprettholde utviklingen i folketallet. Befolkningsnedgangen skyldes negativ netto utflytting og fødselsunderskudd. Den negative utviklingen har i perioder blitt kompensert med innvandring fra utlandet. På grunn av geografien er det lite inn- og utpendling.

Framtidige prognoser viser fortsatt betydelig nedgang i folketallet kombinert med en økning i antall eldre og en stor nedgang i aldersgruppen 0–15 år. Dersom denne utviklingen slår til, vil det få konsekvenser for framtidig utvikling og dimensjonering av det kommunale tjenestetilbudet.

2.1 Økonomiske rammebetingelser

De økonomiske rammebetingelsene vil være styrende for det tjenestetilbudet som kommunen kan tilby innbyggerne. Vik er en høyinntektskommune. Kommunens inntektsnivå lå på 151 prosent av landsgjennomsnittet i 2022.

I KOSTRA f.o.m. 2020 er kommunen plassert i KOSTRA-gruppe 6, dvs. kommuner med 2.000 til 9.999 innbyggere, høye bundne kostnader og høye korrigerede inntekter.

Tabellen under viser nivå på korrigerede frie inntekter for Vik og andre Vestland-kommuner i KOSTRA-gruppe 6. Nivået (i prosent av landsgjennomsnittet) er vist både med og uten eiendomsskatt, konsesjonskraftsinntekter og fordel av differensiert arbeidsgiveravgift.

Tabell 1 Frie inntekter korrigeret for variasjon i inntektsnivå. I prosent av landsgjennomsnittet per innb. 2022. Kilde: KDD/beregninger ved TF

	Korrigerede frie inntekter ekskl. eiendomsskatt, konsesjons-kraft-/ hjemfallsinntekter	Korrigerede frie inntekter inkl. eiendomsskatt, konsesjons-kraft-/ hjemfallsinntekter, havbruksfond og fordel av differensiert arbeidsgiveravgift
Vik	100	151
Gulen	106	145
Høyanger	98	99
Vestland	99	103
Landet	100	100

Kommunen hadde et samlet beregnet utgiftsbehov i inntektssystemet på ca. 24 prosent over landsgjennomsnittet i 2022. Tabellen under viser utgiftsbehovet for kommunen fordelt på ulike områder i 2022. Landsgjennomsnittet har en behovsindeks på 1,0

Tabell 2 Beregnet utgiftsbehov på sentrale tjenestoområder. Kilde: KDD/TF

	Vekt	Behovsindeks	Bidrag til indeks
Barnehage	0,1581	0,8814	-1,9 %
Administrasjon	0,0805	1,4914	4,0 %
Landbruk	0,0021	7,2371	1,3 %
Grunnskole	0,2533	1,0887	2,2 %
Pleie og omsorg	0,3495	1,5227	18,3 %
Kommunehelse	0,0553	1,4745	2,6 %
Barnevern	0,0452	0,8081	-0,9 %
Sosialtjeneste	0,0560	0,6308	-2,1 %
Kostnadsindeks	1,0000	1,2356	23,6 %

På områdene administrasjon, landbruk, grunnskole, pleie og omsorg og kommunehelse fikk kommunen beregnet et høyere utgiftsbehov enn landsgjennomsnittet. På barnehage, barnevern og sosialtjeneste fikk kommunen beregnet et lavere utgiftsbehov enn landsgjennomsnittet.

Et samlet utgiftsbehov tilsvarende 24 prosent over landsgjennomsnittet kan i hovedsak forklares ut fra et relativt høyt utgiftsbehov på området pleie og omsorg.¹

2.2 Regionale analyser fra Telemarksforsking

Telemarksforsking utarbeider regionale analyser for mange kommuner, regioner og fylker.

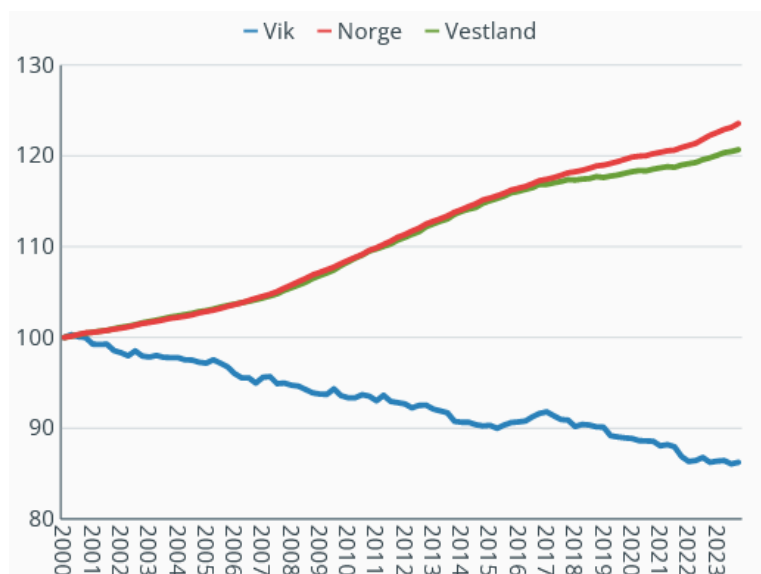
I de regionale analysene beskriver vi og analyserer utviklingen i et område med hensyn til viktige utviklingstrekk: arbeidsplasser og sysselsetting, befolkning og demografi, næringsutvikling og attraktivitet. Attraktivitetsmodellen måler stedsattraktivitet med hensyn til bosetting og vekst i næringslivet. Gjennom analysene av attraktivitet kan vi måle hvorvidt et sted vokser mer eller mindre i forhold til de strukturelle betingelsene som stedet har.

Telemarksforskings analyser viser at Vik kommune har hatt noe under middels samlet attraktivitet for bosetting og næringsliv de siste ti årene. Det vil si at kommunen har hatt noe svakere utvikling i netto flytting og arbeidsplasser i næringslivet enn forventet ut fra strukturelle betingelser i Vik kommune.

2.2.1 Befolkningsutvikling

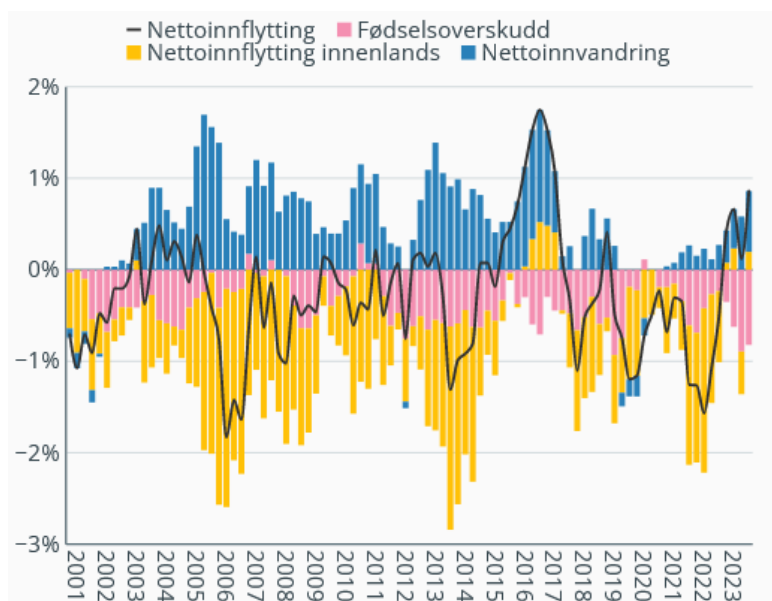
Vik kommune hadde et folketall på 2 551 ved utgangen av 4. kvartal 2023. Fra 2000 til utgangen av 3. kvartal 2023 har Vik hatt en befolkningsnedgang på 414 innbyggere, eller ca. 14 prosent. Til sammenligning har fylket og landet hatt en befolkningsvekst på hhv. 21 prosent og 24 prosent.

¹ Utgiftsbehov på pleie og omsorg tilsvarende ca. 52 prosent over landsgjennomsnittet kan blant annet forklares ut fra en høy andel eldre over 80 år.

Figur 1 Befolkningsutvikling 2000-2023. Indeksert 2023=100. Kilde: SSB/TF

Figuren under viser befolkningsutviklingen dekomponert i fødselsoverskudd, netto innenlands flytting og netto innvandring for Vik etter 2000. Vik har hatt fødselsunderskudd i nesten alle perioder etter 2000. I perioder har det vært ganske stor nettoinnvandring. Det har redusert nedgangen i folketallet mye. Den innenlandske flyttebalansen har vært negativ i de fleste perioder. I de siste kvartalene har innvandringen bidratt positivt til folketallet. En del av den innenlandske flyttingen i 2022 og 2023 var sekundær flytting av ukrainere.²

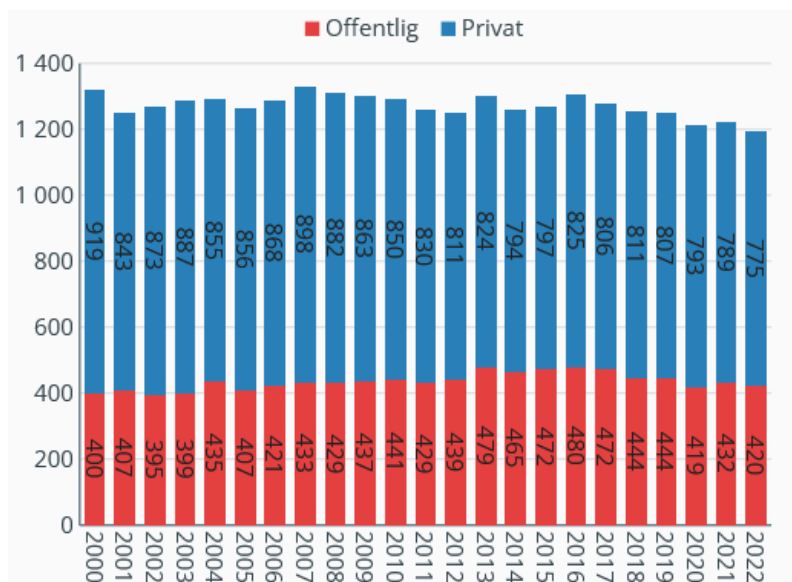

Figur 2 Befolkningsutvikling 2001–2023 dekomponert i fødselsoverskudd, netto innenlands flytting og netto innvandring i 12-måneders perioder, målt hvert kvartal i Vik. Kilde: SSB/TF

² Den høye innvandringen fra Ukraina gjorde at de fleste steder fikk høyere vekst i folketallet enn forventet i 2022. Folketallet i Vik gikk opp med 1 innbygger i 2022. Samme år økte antallet ukrainere med 23. Uten innvandringen fra Ukraina ville folketallet ha gått ned med 22 innbyggere. Vik tok imot flere ukrainere enn gjennomsnittet (i forhold til folketallet).

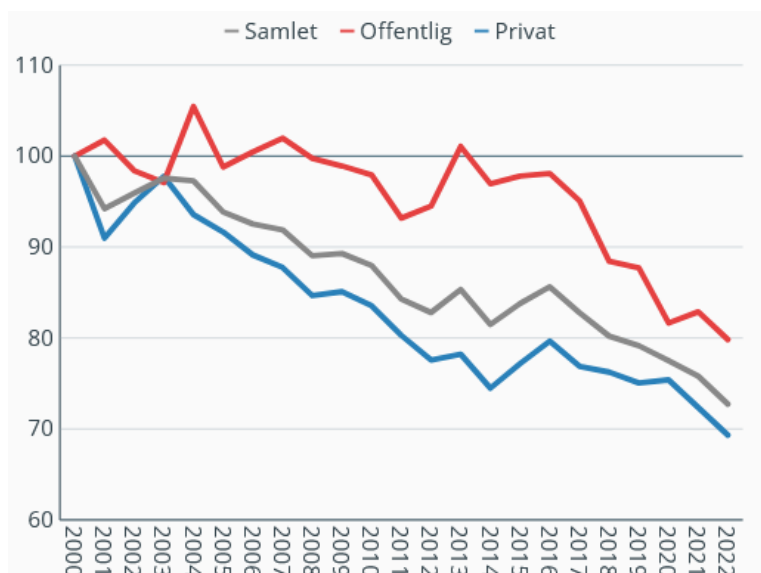
2.2.2 Arbeidsplasser

I Figur 3 kan vi se antall arbeidsplasser i Vik fordelt på offentlig og privat sektor i årene fra 2000 til 2022. Det har vært nedgang i arbeidsplasser i Vik siden 2016. I 2022 var det 775 arbeidsplasser i næringslivet, mens det var 420 arbeidsplasser i det offentlige.

Figur 3 Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Vik. Kilde: SSB/TF

I Figur 4 har vi vist utviklingen i antall arbeidsplasser i Vik i forhold til utviklingen i Norge. Utviklingen er først indekset slik at nivået i 2000=100. En indekserverdi på 100 betyr at utviklingen er den samme som i landet. Arbeidsplassveksten i Vik har vært svakere enn i resten av landet siden 2000. Det gjelder både i næringslivet og i offentlig sektor

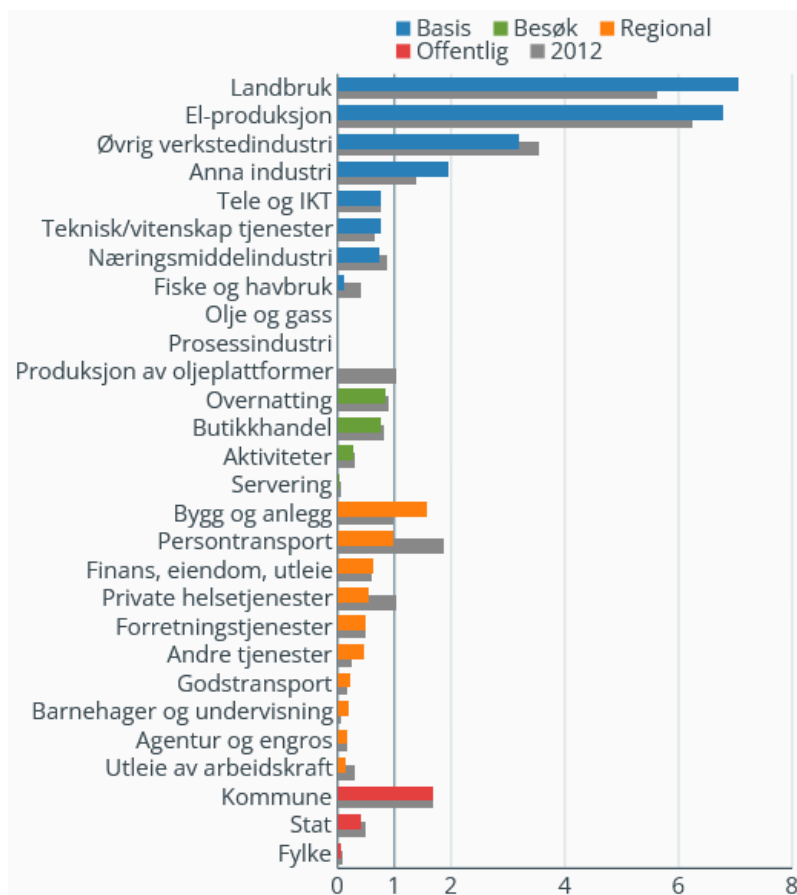
Figur 4 Utvikling av antall arbeidsplasser i Vik indekset slik at nivået i 2000=100, relativt til indeksen for Norge. Kilde: SSB/TF

2.2.3 Næringsstruktur

Næringsstrukturen på et sted kan bety mye for veksten. Hvis stedet har en stor andel av arbeidsplassene i bransjer som har hatt vekst, vil dette normalt gjøre at veksten blir høyere enn gjennomsnittet. Omvendt vil steder med en konsentrasjon av arbeidsplassene i bransjer med nedgang eller lav vekst få lavere arbeidsplassvekst.

De bransjene i basalnæringene som har vokst mest, er tele og IKT, fiske og havbruk og teknisk/vitenskapelige tjenester. I besøksnæringene har aktiviteter og servering hatt vekst i antall arbeidsplasser. I regionale næringer har bygg og anlegg og private helsetjenester hatt størst vekst.

Figur 5 viser lokaliseringkvotientene til de ulike bransjene i næringslivet i Vik i 2022. Bransjer med lokaliseringkvotient over 1 er bransjer som Vik har relativt mye av sammenlignet med landet som helhet. Vi kan også se hvilken lokaliseringkvotient bransjen hadde i 2012 i de grå søylene. På den måten kan vi se hvilke bransjer som har økt eller redusert sin andel i løpet av de siste ti årene.

Figur 5 Lokaliseringkvotienter for ulike bransjer i Vik i 2022. Kilde: SSB/TF

Vik har en stor andel av ansatte i bransjene landbruk, el-produksjon, øvrig verkstedindustri, annen industri og bygg og anlegg. Vik har relativt få ansatte i besøksnæringene. Innen landbruk og industri har det skjedd store omstillinger de senere årene med effektivisering og

automatisering, noe som også resulterer i færre arbeidsplasser. Vik har likevel styrket sin relative andel innen disse næringene de senere årene.

Også gjennom kommunale planer og i forbindelse med intervjuer blir det gitt uttrykk for at landbruket er viktig i kommunen, men at antall bruk og sysselsatte har gått ned de senere årene. Nedgangen har likevel ikke vært like stor som ellers i landet. Kommunen har for øvrig et variert næringsliv med flere nasjonalt og internasjonalt ledende bedrifter. Som eksempel nevnes teknologibedrift Highsoft (internasjonalt marked), Linn Bad (største produsent av baderomsmøbler i Norge), Fresvik Produkt (eneste norske produsenten av isolasjonspanel, dører og porter til kjøle- og fryserom), Vik Ørsta AS (leverandør av sikkerhetsutstyr for veier), TINE Meieriet Vik (bl.a. gammelost), Firda settefisk Arnafjord, Statkraft avd. Vik, Sygnir (nettselskap) og Vik Sparebanken m.fl. Som tidligere har kommunen relativt lite omfang av reiselivsrelaterte besøksnæringer.

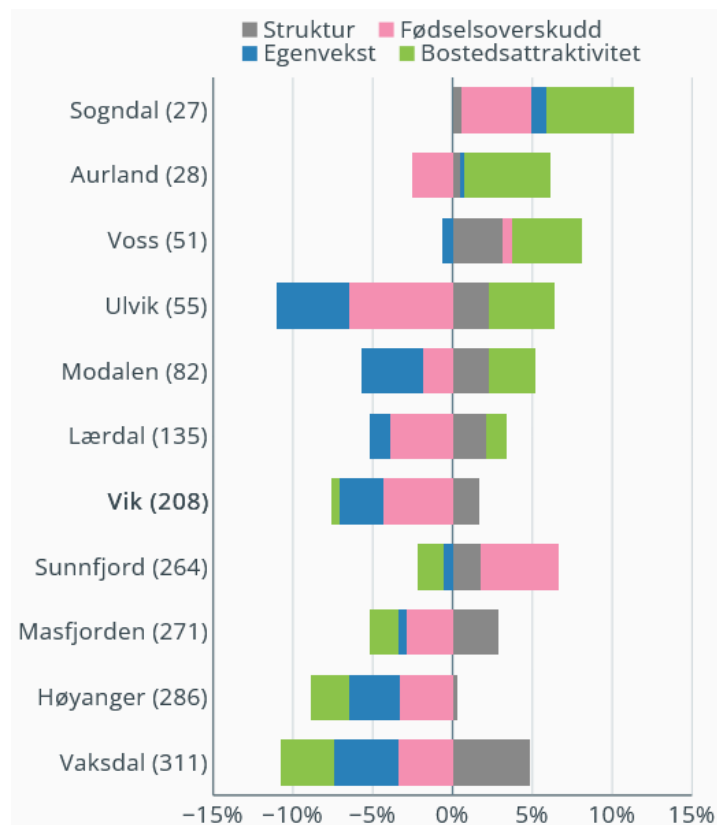
2.2.4 Bosteds- og næringsattraktivitet

Det er to måter et sted kan påvirke sin vekst: enten ved å skape en attraktivitet som bosted som gjør at flere flytter til stedet, eller gjennom å skape høyere vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet. Steder som lykkes med å være attraktiv både som bosted og for næringslivet vil da oppnå høyere vekst enn forventet.

Telemarksforskning har analysert flyttemønstrene i norske kommuner over mange år (Vareide 2023). Gjennom denne forskningen har vi identifisert fire drivkrefter som i stor grad forklarer om en kommune opplever inn- eller utflytting. Det er kommunens sentralitet, arbeidsplassvekst, demografi og innvandring.

Dersom alt annet er likt, vil kommuner med høy sentralitet oppleve mer innflytting enn gjennomsnittet, mens kommuner med lav sentralitet vil oppleve utflytting. Arbeidsplassvekst har positiv innvirkning på nettoflyttingen. Kommuner med mange innbyggere i 60-årene opplever økt tilflytting. Dette fordi mange går av med pensjon, og det blir flere ledige arbeidsplasser. Når det er høy innvandring til Norge, øker nettoinnvandringen til alle kommuner omtrent likt.

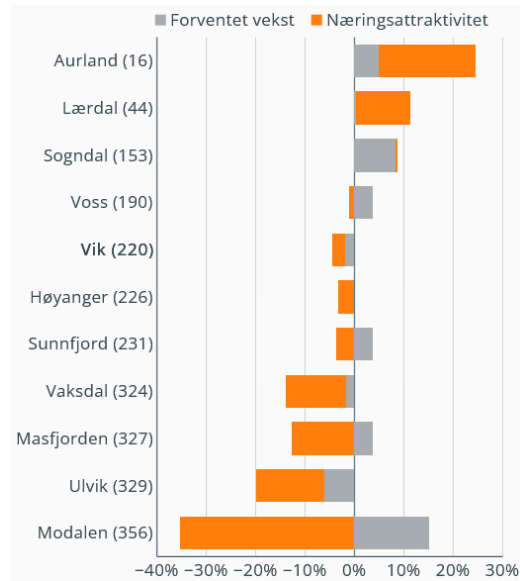
I Figur 6 har vi rangert Vik og sammenlikningskommunene etter bostedsattraktivitet og lagt til fødselsbalansen, de strukturelle flyttebetingelsene og effekten av arbeidsplassvekst i egen kommune i den siste tiårsperioden. Summen av alle søylene er stedets befolkningsvekst i perioden. Forventet nettoflytting ut fra de strukturelle betingelsene og fødselsbalansen er forhold stedene ikke kan påvirke på kort sikt. Det som kan påvirkes, er arbeidsplassveksten på stedet og bostedsattraktiviteten. Det som heter "egenvekst" i figuren er effekten på stedets nettoflytting som skyldes arbeidsplassveksten på stedet. Kommunens rangering for bostedsattraktivitet er vist i parentes.

Figur 6 Befolkningsattraktivitet 2013–2022. Kilde: TF

Ut fra strukturelle forhold var det forventet en netto innflytting til Vik på 1,6 prosent av folketallet i den siste tiårsperioden. Fødselsbalansen bidro negativt tilsvarende 4,3 prosent av folketallet. Arbeidsplassveksten i egen kommune var lavere enn ellers i landet. Dette reduserte forventet nettoflytting med 2,7 prosent. Vik fikk til slutt en befolkningsvekst som var 0,5 prosentpoeng lavere enn forventet. Samlet sett hadde Vik en befolkningsnedgang på 5,9 prosent i den siste tiårsperioden. Bostedsattraktiviteten til Vik har derfor vært negativ og bidratt til at nettoflyttingen ble litt svakere enn forventet i denne perioden.

Forventet arbeidsplassvekst i næringslivet for et sted kan beregnes ut fra tre strukturelle forhold: Den nasjonale veksten, bransjesammensetningen og befolkningsveksten. I Figur 7 kan vi se arbeidsplassveksten i næringslivet i Vik og sammenlikningsstedene i den siste tiårsperioden, splittet opp i forventet vekst og næringsattraktivitet. Næringsattraktiviteten er differansen mellom faktisk og forventet vekst. Kommunens rangering for næringsattraktivitet er vist i parentes.

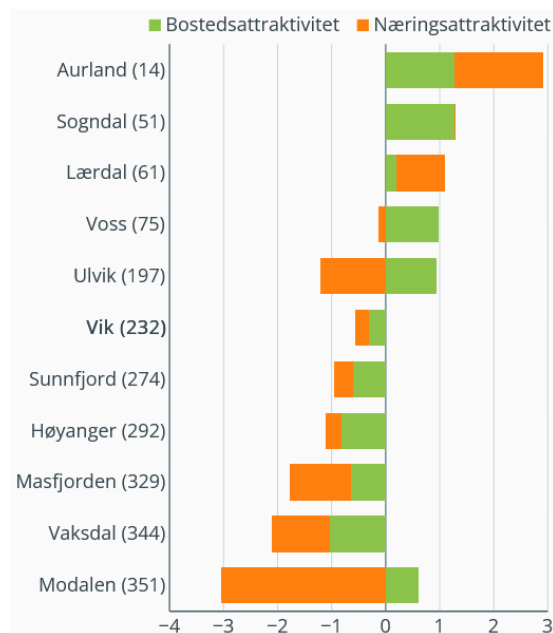

Figur 7 Forventet arbeidsplassvekst og næringsattraktivitet 2013–2022. Den faktiske veksten er summen av søylene. Kilde: TF

Basert på strukturelle forhold var det forventet en nedgang i antall arbeidsplasser i næringslivet i Vik på 2,0 prosent i den siste tiårsperioden. Den faktiske nedgangen ble 4,6 prosent, altså 2,6 prosentpoeng større nedgang enn forventet. Vik har altså hatt en negativ næringsattraktivitet i denne perioden.

Analyser fra Telemarksforskning viser at både bosteds- og næringsattraktiviteten har vært noe under middels for Vik i den siste 10-årsperioden.

I Figur 8 kan vi se hvordan Vik og sammenligningskommunene kommer ut når det gjelder samlet attraktivitet i den siste tiårsperioden. Vik er rangert som nummer 232 av landets kommuner.

Figur 8 Samlet attraktivitet for bosetting og næringsliv for Vik og sammenlignbare kommuner 2013–2022. Kilde: TF

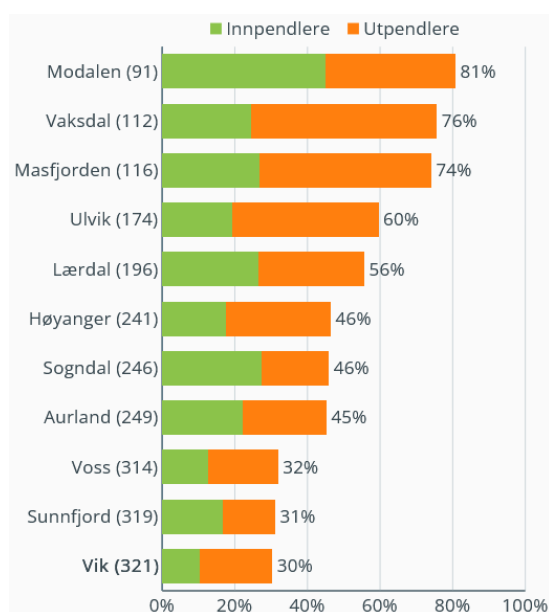
2.2.5 Pendling

Pendling er et viktig fenomen for å forstå den regionale utviklingen. Noen steder har flere arbeidsplasser enn de kan sysselsette, og har netto innpendling. For de fleste steder er det motsatt, de er avhengige av å pendle ut til andre områder. Størrelsen på inn- og utpendling kan også fortelle om i hvilken grad et sted er integrert i et større arbeidsmarked.

Figur 9 viser andelen som pendler ut og inn fra Vik og sammenlignbare kommuner. Summen av disse andelene kan brukes som en indikator for arbeidsmarkedsintegrasjonen.

Det ble pendlet inn til 10 prosent av arbeidsplassene i Vik i 2022, mens 20 prosent av de sysselsatte som bodde i Vik, pendlet ut av kommunen. Vik har relativt lav arbeidsmarkedsintegrasjon.

Det innebærer at det kan være krevende å bo i Vik og pendle til andre kommuner, og motsatt. Kommuner med svak arbeidsmarkedsintegrasjon er derfor i større grad enn andre kommuner avhengig av arbeidsplasser i egen kommune for å sikre sysselsetting til innbyggerne. Dersom man ønsker at barnefamilier skal flytte til kommunene, skaper dette ekstra utfordringer. Man er da gjerne avhengig av at det er muligheter for to å skaffe seg jobb.

Figur 9 Andel innpendlere og andel utpendlere i 2022. Kilde: SSB/TF

2.2.6 Oppsummerende vurdering av regionale analyser

Befolkningsutviklingen i Vik har vært jevnt nedadgående siden 2000 og fram til i dag. Unntaket var en liten økning i folketallet i 2016/2017. Denne økningen sammenfaller med utviklingsprosjektet «Velkommen til Vik».

Befolkningsnedgangen skyldes negativ netto innenlands flytting og fødselsunderskudd. Uten positiv netto innvandring fra utlandet ville befolkningsnedgangen vært betydelig større. Tallet på offentlige arbeidsplasser har vært relativt stabilt over tid, mens det har vært en viss nedgang i private arbeidsplasser. Nærings- og bostedsattraktiviteten er noe svakere enn forventet. Vik har

lav pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon som følge av dårlige og usikre kommunikasjonsforbindelser. Vik er slik sett definert som en egen bo- og arbeidsmarkedsregion. Dette gjør at Vik har ekstra utfordringer knyttet til arbeid med næringsutvikling og tilflytting sammenlignet med mange andre kommuner, men det er potensial for å styrke både nærings- og bostedsattraktivitet.

2.3 Framtidig tjenestebehov

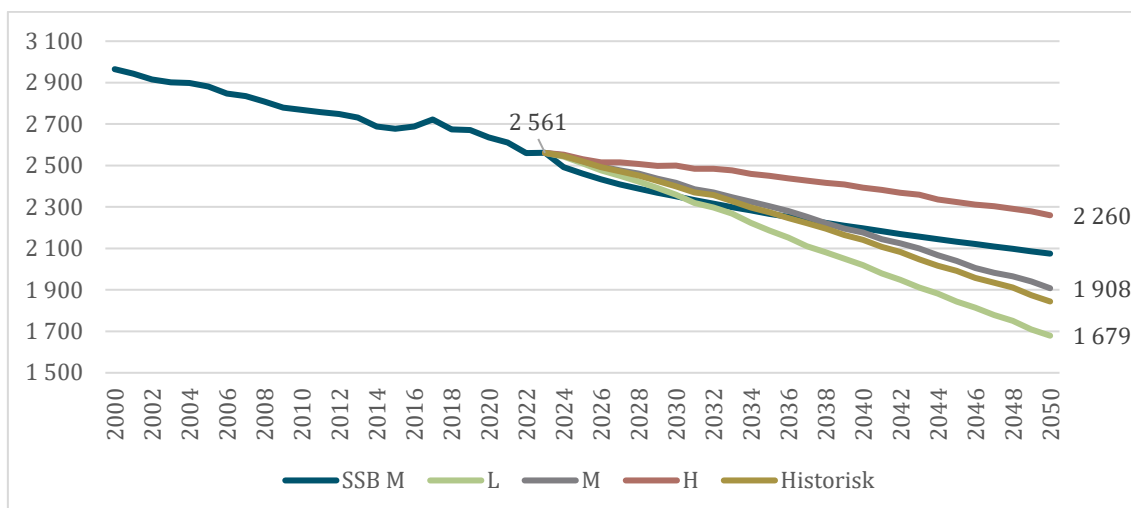
Vi har utarbeidet ulike scenarier for framtidig befolkningsutvikling. Våre befolkningsscenarier er et nyttig supplement til SSBs framskrivinger og gir alternative perspektiver på den framtidige utviklingen. Disse scenariene vil være et godt grunnlag for beskrivelser av eventuelt framtidig omstillingsbehov. Med bakgrunn i scenariene har vi beregnet indikatorer for blant annet demografikostnader, forsørgerbyrde og årsverksbehov.

2.3.1 Befolkningsprognoser

Befolkningsprognosene fra Telemarksforskning er et nyttig supplement til SSBs framskrivinger og gir alternative perspektiver på den framtidige utviklingen. Framskrivingene er basert på ulike verdier av attraktivitet for bosetting og næringsliv. Hensikten er å få fram mulighetsrommet for befolkningsvekst, altså hvor mye folketallsveksten kan påvirkes lokalt. Attraktivitetsverdiene er hentet fra analyser av attraktivitet for de ti siste årene. Alle scenariene tar utgangspunkt i at SSBs framskrivning for nasjonal befolkningsvekst skal bli som i hovedalternativet, men tar hensyn til ulike verdier av attraktiviteten for kommunen.

Vi har ulike scenarier for utviklingen av folketallet i kommunen, alt etter hvor høy attraktivitet kommunen har i framtiden (jf. Figur 10). Ett scenario er at en lykkes med å skape høy og positiv attraktivitet for både bosetting og næringsliv (H). Vi har også et scenario der den framtidige attraktiviteten er lav (L). Forskjellen mellom scenariet med høy og lav attraktivitet vil vise hvilket mulighetsrom det er for framtidig befolkningsutvikling. Et naturlig scenario er at attraktiviteten er akkurat som middels (M). Det vil gi en vekst i tråd med det som er forventet ut fra de strukturelle forholdene. Det betyr at både flyttetallene og arbeidsplassveksten i næringslivet er lik forventet verdi. For mange kommuner kan en slik forventet utvikling være svakere enn det SSB (MMMM) legger til grunn. Et siste scenario er at attraktiviteten for kommunen blir den samme i framtiden som gjennomsnittet for de siste ti årene.

Vik har hatt noe under middels attraktivitet for bosetting og næringsliv de siste ti årene. Hvis Vik skulle bli en kommune som var middels attraktiv i fremtiden, er folketallet anslått til 1 908 i 2050. Scenarioet med lav og høy attraktivitet anslår et folketall på hhv. 1 679 og 2 260 i 2050. Dette viser at det må jobbes svært godt med å styrke nærings- og bostedsattraktiviteten dersom man skal stabilisere befolkningsnedgangen.

Figur 10 Befolkningsprognoser fra Telemarksforskning 2023-2050. Vik kommune. Kilde: SSB/TF

I Tabell 3 har vi vist framtidig utvikling i ulike aldersgrupper med bruk av TFs framskrivingsalternativer fram til 2040. I lav-alternativet anslås en befolkningsendring på -21,1 prosent fra 2023 til 2040, mens det i høy-alternativet anslås en endring på -6,5 prosent. I M-alternativet anslås den totale befolkningsendringen å bli -15,0 prosent. I aldersgruppen 0–66 år er det anslått en utvikling på mellom -31,6 prosent og -13,0 prosent, mens det i aldersgruppen 67 år og eldre er anslått en utvikling på mellom 9,5 prosent og 12,6 prosent.

Scenariene skiller seg relativt lite når det gjelder utviklingen i antall eldre, fordi eldre personer sjelden flytter mellom kommuner. I alle scenariene er det anslått en lavere andel barn og unge og en høyere andel eldre.

Tabell 3 Befolkningsprognoser fra Telemarksforskning 2023–2040. Vik kommune. TF alt L, M og H. Kilde: SSB/TF

	2023	2040			%endring 2023–2040		
		L	M	H	L	M	H
0-5 år	141	93	110	133	-34,0	-22,0	-5,7
6-15 år	284	178	196	226	-37,3	-31,0	-20,4
16-66 år	1 485	1 036	1 150	1 302	-30,2	-22,6	-12,3
67-79 år	434	384	392	402	-11,5	-9,7	-7,4
80-89 år	179	251	251	252	40,2	40,2	40,8
90 år og eldre	38	78	78	79	105,3	105,3	107,9
Sum	2 561	2 020	2 177	2 394	-21,1	-15,0	-6,5
0-66 år	1 910	1 307	1 456	1 661	-31,6	-23,8	-13,0
67 år og eldre	651	713	721	733	9,5	10,8	12,6
80 år og eldre	217	329	329	331	51,6	51,6	52,5

Hvilken betydning dette får for det framtidige utgiftsbehovet for de ulike tjenesteområdene, omtales nærmere i neste avsnitt.

2.3.2 Demografikostnader fram til 2040

Telemarksforskning har utarbeidet en analyse som illustrerer hvordan befolkningsframskrivingene vil påvirke kommunens framtidige kostnader og utgiftsbehov. Vi har beregnet demografikostnadene totalt og fordelt disse på ulike aldersgrupper og tilhørende tjenesteområder i kommunen.

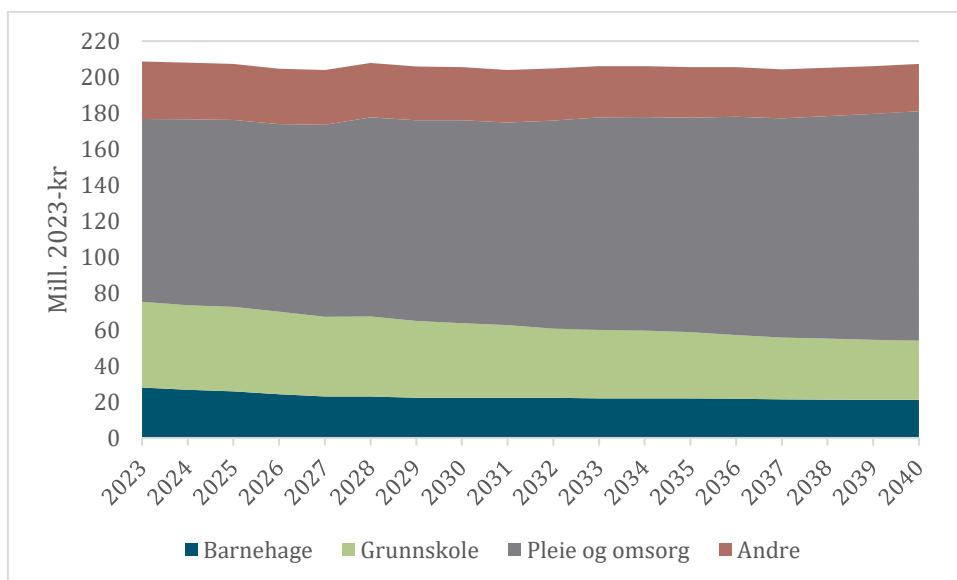
I beregningen av demografikostnadene baserer vi oss på det samme opplegget som Teknisk beregningsutvalg for kommunal økonomi (TBU) benytter. Anslagene er basert på uendret standard, dekningsgrad og effektivitet i tjenesteytingen, og er et uttrykk for hva det vil koste kommunen å bygge ut tjenestetilbudet for å holde tritt med befolkningsutviklingen.

TBU estimerer at den demografiske utviklingen i 2023 vil medføre merutgifter (demografikostnader) for kommunene på om lag 3,6 mrd. i 2024. Utgiftsberegningene er basert på hovedalternativet (MMMM) fra de siste befolkningsframskrivingene fra SSB. Merutgiftene som må finansieres av de frie inntektene, vil med hovedalternativet kunne anslås til om lag 3,0 mrd. kr for 2024. Det understrekes at utgiftsberegningene er beheftet med stor usikkerhet.

Demografikostnadene vil gjenspeiles gjennom inntektene fra staten, og analysen vil slik sett gi en indikasjon på hvilke økonomiske rammebetingelser kommunen vil ha for å håndtere framtidig befolkningsutvikling og endret utgiftsbehov.

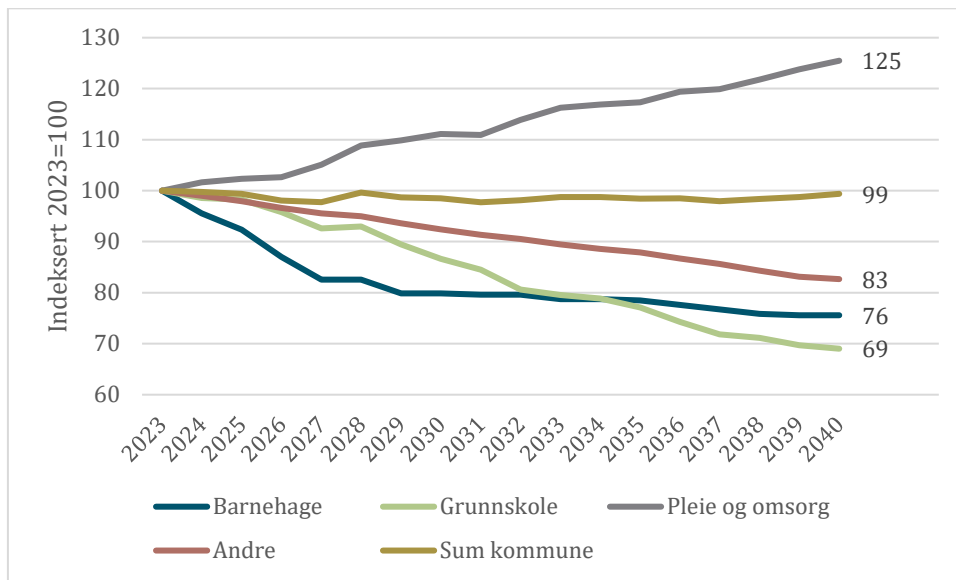
Vi begynner med å se på hvordan utviklingen i utgiftsbehov på ulike tjenesteområder anslås å bli fram mot 2040. I figuren er framtidig beregnede demografikostnader fordelt på ulike tjenesteområder for kommunen. Framskrivningene er basert på M-scenariet fra TF.

Ut fra Figur 11 kan vi se at framtidige økte demografikostnader i all hovedsak vil kunne knyttes til tjenesteområdet pleie og omsorg.

Figur 11 Beregnet utgiftsbehov på ulike sentrale tjenesteområder 2023–2040. TF alt. M. Vik kommune. Faste mill. 2023-kr. Kilde: TBU/beregninger ved TF

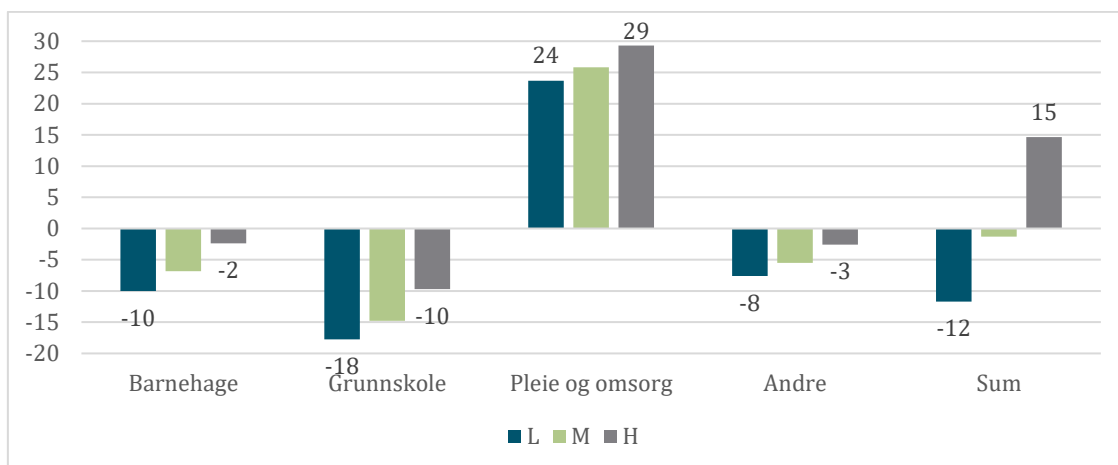
Figur 12 viser utvikling i beregnet utgiftsbehov for ulike sentrale tjenesteområder fram til 2040. Samlet sett er kommunens utgiftsbehov anslått å reduseres med ca. 1 prosent i perioden. På pleie og omsorg er utgiftsbehovet anslått å øke med ca. 25 prosent. På barnehage og grunnskole er utgiftsbehovet anslått å reduseres med hhv. ca. 24 prosent og 31 prosent. På områdene helse, barnevern og sosialtjeneste (andre i figuren) er utgiftsbehovet anslått å reduseres med ca. 17 prosent.

Figur 12 Utvikling i beregnet utgiftsbehov ulike sentrale tjenesteområder 2023–2040. Indeksert utvikling, 2023=100. TF alt M. Vik kommune. Kilde: TBU/beregninger ved TF

Figuren viser beregnede demografikostnader for de ulike sentrale tjenesteområdene for perioden 2024–2040.

For området barnehage er det anslått demografikostnader på mellom -10 mill. kr (L) og -2 mill. kr (H). For grunnskole ligger kostnadsanslaget på mellom -18 mill. kr (L) og -10 mill. kr (H). Anslaget for pleie og omsorg ligger på mellom +24 mill. kr og (L) og +29 mill. kr (H). På områdene helse, barnevern og sosialtjeneste (andre i figuren) er det anslått demografikostnader på mellom -8 mill. kr (L) og -3 mill. kr (H).

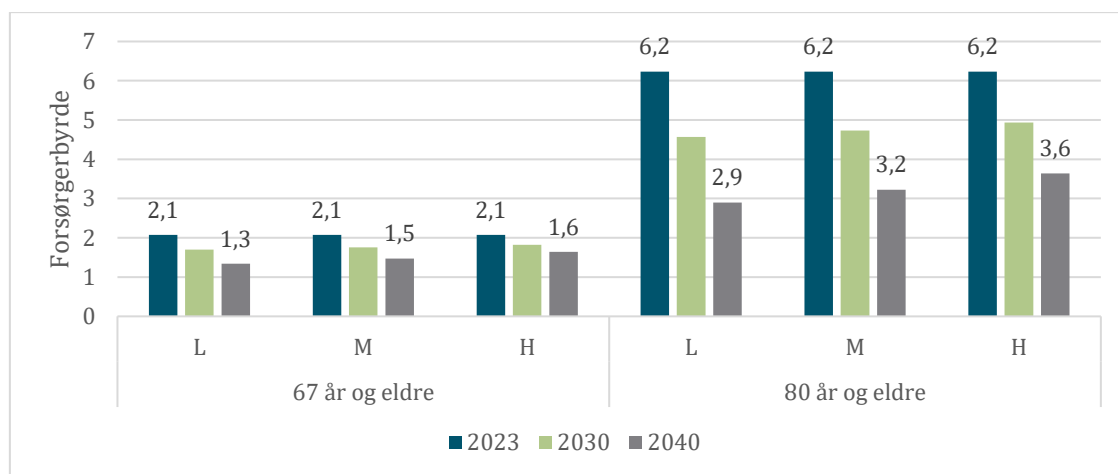
Figur 13 Beregnede demografikostnader 2024–2040 knyttet til den demografiske utviklingen. Tjenesteområder. Vik kommune. Akkumulert. Faste mill. 2023-kr. Kilde: TBU/beregninger ved TF

2.3.3 Forsørgerbyrde og årsverksbehov

I Figur 14 har vi beregnet den såkalte forsørgerbyrden i kommunen fram mot 2040, basert på TFs framskrivinger.

Forsørgerbyrden viser forholdet mellom antall personer i arbeidsfør alder og antall eldre. Arbeidsfør alder er 20–66 år, mens de eldre aldersgruppene er 67 år og over, og 80 år og over. En reduksjon i forholdstallet mellom de to aldersgruppene betyr at det er færre innbyggere i yrkesaktiv alder per innbygger i den eldre aldersgruppen, altså blir forsørgerbyrden større.

Forholdstallet for aldersgruppen 67 år og eldre (2,1 i 2023) anslås i 2040 å ligge mellom 1,3 (L-alternativet) og 1,6 (H-alternativet). Forholdstallet for aldersgruppen 80 år og eldre (6,2 i 2023) anslås i 2040 til mellom 2,9 (L-alternativet) og 53,6 (H-alternativet). H-alternativet vil dermed gi høyest andel arbeidsføre innbyggere i forhold til eldre innbyggere. Dette innebærer at kommunen må lykkes i å bli attraktive for å redusere forsørgerbyrden per innbygger.

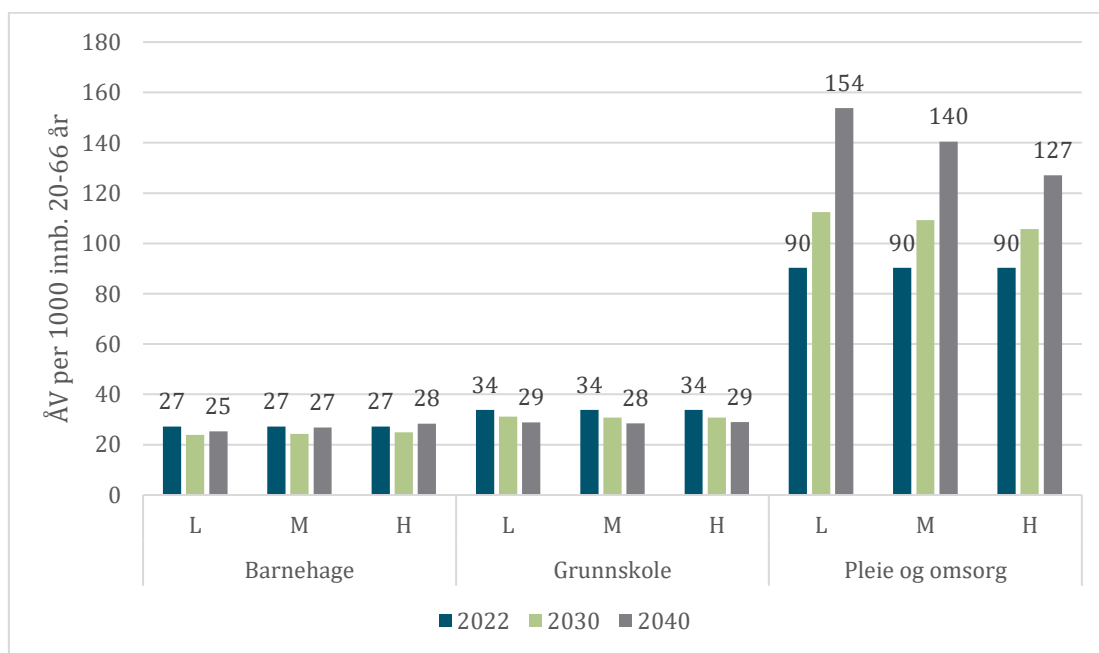
Figur 14 Antall innbyggere 20–66 år i forhold til eldre innbyggere. 2023, 2030 og 2040. Vik kommune. TF framskrivinger L, M og H. Kilde: SSB/beregninger ved TF

Basert på utviklingen i de ulike aldersgruppene kan vi også anslå framtidig behov for årsverk innenfor de sentrale velferdsområdene barnehage, grunnskole og pleie og omsorg.

Vi har beregnet framtidig behov for årsverk basert på TFs befolkningsframskrivinger.

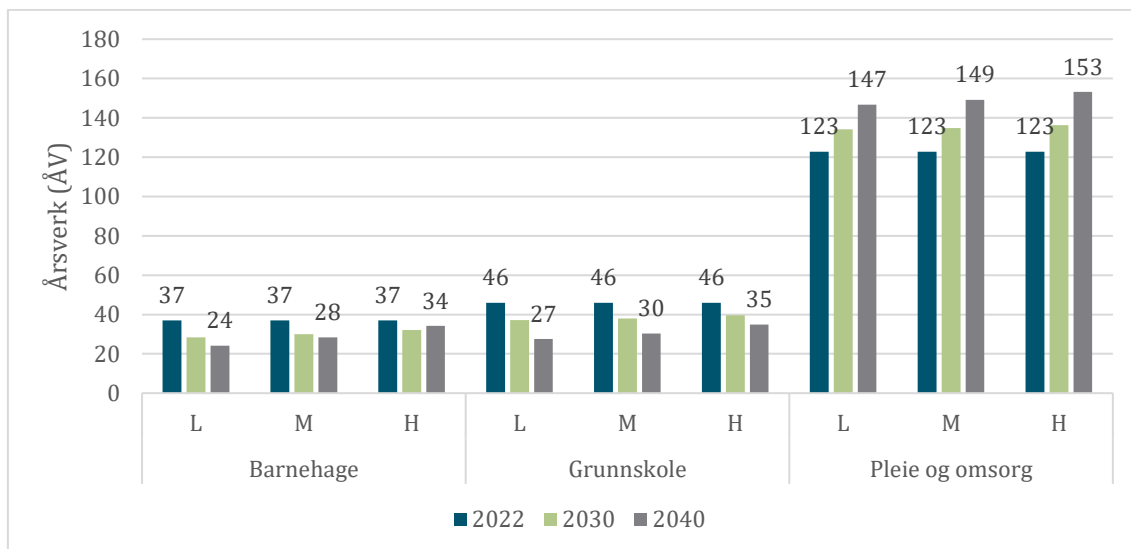
I anslagene av framtidig tjenestebehov er det lagt til grunn samme standard og dekningsgrad som i dag. Det er ikke tatt hensyn til teknologisk utvikling eller andre samfunnsendringer som kan påvirke tjenestebehovet framover. Det er også viktig å merke seg at ulike kommuner har ulikt behov for årsverk per bruker innenfor de ulike tjenestene, og at årsverk per bruker ikke nødvendigvis sier noe om effektiviteten innenfor de ulike sektorene.

Figur 15 viser at behovet for årsverk på barnehage og grunnskole (målt per 1000 innb. 20–66 år), vil endres relativt lite fram til 2030 og 2040. Behovet for årsverk på pleie og omsorg i 2040 varierer fra 127 i H-alternativet til 154 i L-alternativet. L-alternativet vil dermed gi størst økning i framtidig behov for årsverk innen pleie og omsorg. Behovet for årsverk vil uansett hvilket av scenariene vi legger til grunn, øke kraftig i årene framover. Dette må ses i lys av eldrebølgen og gjelder for alle landets kommuner.

Figur 15 Anslått framtidig tjenestebehov i årsverk per 1000 innbyggere i arbeidsfør alder (20-66 år). 2022, 2030 og 2040. Vik kommune. TF framskrivinger L, M og H. Kilde: SSB/beregninger ved TF

I Figur 16 har vi også vist behov målt i faktiske årsverk fram til 2040. Basert på M-alternativet er det på barnehage og grunnskole anslått en reduksjon på hhv. 9 årsverk og 16 årsverk. På pleie og omsorg er det anslått en økning på 26 årsverk.

Figur 16 Anslått framtidig tjenestebehov i årsverk 2022, 2030 og 2040. Vik kommune. TF framskrivinger L, M og H. Kilde: SSB/beregninger ved TF

2.3.4 Oppsummering framtidig tjenestebehov

Framtidig økte demografikostnader vil i all hovedsak vil være knyttet til de eldre aldersgruppene og tjenesteområdet pleie og omsorg. Det er anslått en lavere andel barn og unge og en høyere andel eldre.

Vi har også sett på framtidig forsørgerbyrde og behov for kommunale årsverk på barnehage, grunnskole og pleie og omsorg. Framskrivningene viser at forsørgerbyrden vil øke betydelig i årene framover. Det vil altså bli færre personer i yrkesaktiv alder bak hver pensjonist. Framskrivningene viser reduksjon i behov for årsverk innen barnehage og grunnskole, og kraftig økt behov for årsverk innen pleie og omsorg. H-scenariet vil gi lavest framtidig behov (målt per 1000 innbyggere i arbeidsfør alder), sett i forhold til de to andre scenariene.

3. Kartlegging av erfaringer og gode grep fra distriktssatsinger i andre deler av landet

3.1 Utfordringsbildet i distriktskommuner

Utfordringene som Vik står overfor, er felles med mange andre distriktskommuner. Det er de minste og mest usentrale kommunene som har størst utfordringer med negativ nettoflytting. Befolkningsframskrivninger viser at det også er disse kommunene som vil oppleve de største utfordringene i årene som kommer. I tillegg til nedgang i folketallet vil kommunene samtidig få en lavere andel unge innbyggere og en høyere andel eldre, noe som vil gjøre det krevende for mange kommuner å opprettholde et godt tjenestetilbud til innbyggerne. Som følge av færre innbyggere går kommunenes inntektsgrunnlag ned, samtidig som ressursene må vris over fra oppvekst og over på helse og omsorg. Dette kan være en krevende øvelse for mange kommuner, fordi det gjerne innebærer nedleggelse av skoler og barnehager. Framtidige prognoser tilsier at denne utviklingen vil vedvare. Det er derfor avgjørende med prosesser og tiltak som kan bidra til å snu utviklingen og skape attraktive lokalsamfunn (Brandtzæg et al. 2019, 2020, Brandtzæg & Astvedt 2020).

De fleste norske kommuner, byer, regioner og fylker forsøker å stimulere vekst og utvikling på sitt sted. I den forbindelse har Telemarksforskning utviklet attraktivitetsmodellen, som er et forsøk på å svare på følgende to spørsmål (Vareide 2018): Hvorfor vokser noen steder mer enn andre, og hvordan kan et sted påvirke egen vekst? Attraktivitetsanalyser kan gi uttrykk for ulike steders bosteds-, nærings- og besøksattraktivitet, og dermed også synliggjøre muligheter og handlingsrom for å styrke attraktiviteten. Gjennomgang i de foregående viser at det er potensial for å styrke både bosteds-, nærings- og besøksattraktivitet, men at det skal en betydelig innsats til for å stabilisere befolkningsnedgangen.

Selv om vi kan analysere utfordringer, muligheter og handlingsrom for å styrke steders attraktivitet, finnes det likevel ingen generell oppskrift på å skape attraktivitet på et sted. Det som er klart, er at måten man jobber med stedsutvikling, og hvordan man samhandler og skaper tillit og engasjement for utvikling blant ulike aktører, har betydning. De senere årene er det i den forbindelse blitt gjennomført satsinger i andre deler av landet, som kan være av relevans for arbeidet med å stabilisere og snu utviklingen i Vik kommune. Vi vil kommentere noen av disse her.

3.2 Suksessrike distriktskommuner

Telemarksforskning har i to omganger kartlagt kjennetegn ved suksessrike distriktskommuner (Kobro et al. 2012, Vareide et al. 2018). Konklusjonen fra disse utredningene er at den stedlige utviklingskulturen er et viktig fellestrekk for attraktive distriktskommuner. I denne sammenheng blir det understreket at kommunene ikke kan skape attraktivitet alene, men at dette skapes i

samspill mellom kommune, næringsliv, frivillig sektor og andre aktører. Videre er erfaringene at dette krever langsiktighet og gode prosesser som bygger god tillit og samhandling mellom relevante samfunnsaktører. Det blir også pekt på at det er viktig å ha «beredskap for flaks», og at kommunene har evne til å følge med og snu seg rundt og ta tak i muligheter som oppstår. En del av denne beredskapen innebærer også at kommunene ikke har mangelfullt planverk som er til hinder for investeringer i næringsliv eller boligbygging.

3.3 Tettstedspakkeprosjektet

Tettstedspakkeprosjektet gjennomført av Transportøkonomisk institutt (TØI) med Midt-Telemark kommune som prosjektansvarlig, er eksempel på et prosjekt med mål om å arbeide systematisk med klimavennlig, attraktiv og inkluderende stedsutvikling og utvikle verktøy for samordnet og helhetlig tettsteds- og sentrumsutvikling, der mindre tettsteders behov er i fokus³. Her løfter deltakerkommunene også fram et bredt aktørsamarbeid som en av de viktigste sidene ved tettstedspakker. Det blir samtidig pekt på at et slikt samarbeid krever god forankring og legitimitet hos politisk og administrativ ledelse, på tvers av fagmiljø, i lokalt næringsliv, lag og organisasjoner og hos regionale aktører og nabokommuner. Dette gjelder på alle nivå og er noe som krever et kontinuerlig fokus. Over tid kan denne arbeidsmåten bidra til økt tillit mellom aktørene, og til at hver enkelt ser seg selv inn i helheten. Det blir også pekt på at arbeidet kan bli mer effektivt og få mer fart når aktørene blir bedre kjent med stedet og har de personlige relasjonene på plass.

3.4 Bygdemiljøpakkene i Viken

Telemarksforskning har gjennomført en følgeevaluering av Bygdemiljøpakkene i Viken (Brandtzæg et al. 2023). Prosjektet ble avsluttet høsten 2023, like før Viken gikk tilbake til de tre gamle fylkene Buskerud, Akershus og Østfold. Dette var et politisk initiert utviklingsprosjekt hvor formålet var å styrke distriktene som attraktive lokalsamfunn med næringsvekst og klimavennlig stedsutvikling. Fylkeskommunen skulle gjennom bygdemiljøpakkene teste ut nye tverrfaglige samarbeidsmetoder og helhetlig virkemiddelbruk med tre utvalgte kommuner i Viken og andre samarbeidsparter. Det ble lagt til grunn at fylkeskommunen skulle stille sin verktøykasse til rådighet for utviklingsarbeidet i distriktkommunene, og samtidig være et bindeledd mot andre relevante virkemiddelaktører. Det ble også lagt til grunn at det skulle jobbes samskappende i utviklingsarbeidet.

Erfaringene fra Viken er at man gjennom bygdemiljøpakkene har styrket fylkeskommunens forutsetninger for å fylle rollen som samfunnsutvikler. Fylkeskommunen har fått oversikt og bedre samordning av egne virkemidler som kan bidra til å støtte utviklingsarbeid som imøtekommer små distriktkommuners utfordringer og behov. Fylkeskommunen har bidratt med kompetanse i form av rådgivning, veiledning, sparring og formidling av eksempler. Videre har fylkeskommunen bidratt i arbeidet med å koble sammen pågående aktiviteter/prosjekter, fungert som et

³ <https://distriktssenteret.no/artikkel/tettstedspakker-for-attraktiv-inkluderende-og-klimavennlig-stedsutvikling/>.

bindeledd mellom deltakerkommunene, bistått med økonomiske virkemidler og synliggjort søknadsmuligheter hos andre virkemiddelaktører.

Kommunene som deltok i bygdemiljøpakkene, gir uttrykk for at det har vært nyttig å bli bedre kjent med fylkeskommunen og hva den kan bidra med av faglige og økonomiske ressurser. Kommunene har fått mer kunnskap om hvilke ressurser og virkemidler man kan spille på fra andre instanser, og de har fått nye arenaer for samarbeid. Gjennom samhandling og samskaping med ulike typer aktører har man fått ideer og kommet fram til nye løsninger som man ikke hadde tenkt på i utgangspunktet. Bygdemiljøpakkene synes så langt å ha gitt større forståelse for sammenhenger i lokalsamfunnsutvikling – hvordan ulike planer og tiltak kan understøtte hverandre. Det viktigste er kanskje at engasjementet for lokal samfunnsutvikling har økt, og det er økt bevissthet om behovet for gode medvirkningsprosesser og prosesslederkompetanse.

En av de største utfordringene er at ting tar lengre tid enn planlagt. Det er gjerne mange prosesser som skal gjennomføres før man ser synlige resultater. Det dreier seg om forventningsavklaringer, utarbeidelse av kunnskapsgrunnlag og konsepter, planlegging og organisering av arbeidspakker og tiltak. Samtidig ser vi eksempler på at når mange aktører samhandler om felles mål, er det lettere å se muligheter og realisere tiltak av mer kortsiktig karakter. Slike kortsiktige synlige tiltak er viktig for å skape motivasjon for videre arbeid. Ellers er det en viktig erfaring at små distriktskommuner fortsatt har små kommuneorganisasjoner selv om man forsøker å styrke laget rundt distriktskommunene. Det er derfor begrenset hva mindre kommuner klarer å håndtere når det gjelder omfanget av prosjekter, tiltak og samarbeidsarenaer. Det betyr at det er avgjørende at regionale aktører og samarbeidspartnere har forståelse for små distriktskommuners forutsetninger, utfordringer og behov. For små distriktskommuner med begrensede ressurser synes god samhandling med fylkeskommunen å være en nøkkelfaktor for å lykkes med samfunnsutviklingsarbeidet. Samtidig kan fylkeskommunen i seg selv framstå som en stor og spesialisert organisasjon, hvor det er lite helhetlig kunnskap på tvers av rådsområder og avdelinger. Behovet for intern koordinering i fylkeskommunene og viktigheten av at det finnes medarbeidere i organisasjonen som har mellomromskompetanse, har derfor blitt synliggjort.

Vestland fylkeskommune er nå i oppstarten av en lignende satsing. Denne satsingen vil være av relevans både for Vik og andre kommuner i Sogn.

3.5 Bygdevekstavtaler

Kommunal- og distriktsdepartementet (KDD) har satt i verk en tilskuddsordning for utprøving av bygdevekstavtaler. Målet med denne satsingen er sammenfallende med flere andre pågående distriktssatsinger. Det overordnede målet for bygdevekstavtalene er å bidra til bosetting, tilgang på kompetent arbeidskraft og fremtidsrettet næringsutvikling i de minst sentrale deler av distrikts-Norge. Departementet oppfordrer til samarbeid mellom kommuner, og kommunene må ha en felles ambisjon om å ta tak i felles utfordring(er) og muligheter. Videre må de forplikte seg gjennom en avtale med staten til å gjennomføre konkrete og målrettede tiltak for å ta tak i/håndtere utfordringene. I første omgang jobbes det gjennom denne ordningen med å samordne kommuner og satsinger og få utkast til avtaler på plass.

Etter en søknadsrunde høsten 2022 ble tre områder i Finnmark og to i Trøndelag (Indre Namdal og Rindal/Holtålen) valgt ut som nasjonale piloter for utprøving av bygdevekstavtaler. Ordningen vil i 2023 bli utvidet for å kunne inkludere en ytterligere pulje med pilotkommuner. Det er verdt å merke seg at det i arbeidet med bygdevekstavtaler før forberedelsene til fase 2, stilles krav om at kommunene har oppdatert den kommunale samfunnsplanen slik at den kan brukes som strategisk grunnlag for avtaleinngåelse med staten. Det skal altså være samsvar mellom innhold i kommuneplanens samfunnsdel og innhold i avtaleutkastet med staten. Dette understreker betydningen av samfunnsplanen som strategisk verktøy for samfunnsutviklingen.

3.6 Prosjekter for veiledning og forenkling

En rekke studier har sett nærmere på veiledning av kommuner. I 2022 ble det for eksempel satt i gang et treårig prosjekt i regi av KS som skal bidra til å videreutvikle fylkeskommunenes rolle som planfaglig veileder for kommunene. Veiledning inkluderer flere temaer, bl.a. klimatilpassing, naturmangfold, barn og unges interesser, bolig, areal og transport og bærekraftsmålene. Målet er å styrke fagmiljøene for kommunal planlegging og den gjensidige kompetanseutvekslingen mellom regionale planutdanningsinstitusjoner og fylkeskommunene med tanke på å løse lokale planutfordringer.⁴

Distriktsenteret har ledet prosjektet *Distriktskommune 3.0 Bedre samfunnsutvikling gjennom forenkling av kommuneplanleggingen i de minste kommunene (2020-2023)*. Sammen med Trøndelag og Nordland fylkeskommune og 6 deltakerkommuner er det jobbet med å utforske hvordan det kan skapes bedre kobling mellom kommunens lokale samfunnsutvikling og overordnede strategiske planlegging. En viktig erfaring fra dette prosjektet er at man i stedet for forenkling heller bør diskutere forbedring av planprosesser, planstrategier og kommuneplaner, og hvordan distriktskommunene kan identifisere og utnytte handlingsrom (Brobakk et al. 2021).

SINTEF har følgevaluert og utarbeidet en rapport som belyser data, resultater og analyser fra følgeforskningen av Veiledningspiloten fra 2020 til 2022 (Lysø et al. 2022). Det viktigste funnet herfra var at veiledningen av distriktskommunenes arbeid med samfunnsutvikling ikke kan være standardisert. Veiledningen må tilpasses de reelle utfordringene og behovene i hver enkelt kommune, der veilederne i forkant må sette seg inn i det aktuelle kommunebildet.

3.7 Kompetansebehov i omstillingsarbeidet

Nyere utredninger viser at små distriktskommuner har behov for et godt fungerende lag av aktører for å kunne arbeide godt med planlegging, innovasjon og utvikling. En viktig del av dette er å bedre kunne se og utnytte det handlingsrommet for samfunnsutvikling som faktisk finnes. For å lykkes med en felles satsing og for å styrke arbeidet med samfunnsutvikling i distriktskommunene, hvor et bredt spekter av aktører er involvert, er det visse former for kompetanse som er avgjørende for å sikre et samarbeid som er effektivt, målrettet, nyttig, givende og engasjerende

⁴ <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/samfunnplanlegging/fylkeskommunen-som-planfaglig-veileder/>

for deltakerne. De senere årene har begreper som partnerskap- og samstyringskompetanse, bred verdiskaping, mellomromskompetanse, prosesskompetanse og samskapingskompetanse fått økt aktualitet i forbindelse med ulike utviklings-, innovasjons- og verdiskapingsprosjekter. I den nylig oppstartede distriktssatsingen i Trøndelag «I LAG», ønsker man f.eks. å se nærmere på betydningen av slik kompetanse.⁵ Dersom man skal bygge et lag som trekker lasset i samme retning, er dette former for kompetanse som har betydning for hvordan man får samhandlingen til å fungere og hva slags resultater og effekter man oppnår.

Vi vil her kommentere de ulike formene for kompetanse nærmere.

3.7.1 Partnerskap og samstyring

Telemarksforskning har på oppdrag fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet utredet fylkeskommunens erfaringer med partnerskap og samstyring (Magnussen & Magnussen 2020), og på oppdrag fra Viken fylkeskommune har vi nylig evaluert Partnerskap for næring og kunnskap Buskerud (Magnussen & Brandtzæg 2023). For å løse sammensatte samfunnsutfordringer vil det være behov for samarbeid mellom ulike aktører, og partnerskapsorganisering kan være en aktuell tilnærming. Helt overordnet er målet med et partnerskap at partnerne ønsker å realisere samfunnsmessige mål og effekter på en mer effektiv og treffsikker måte enn det de greier hver for seg – ved å etablere nye samarbeidsstrukturer. Partnerskap er aktuelt dersom man inngår samarbeid med andre aktører utenfor kommuneorganisasjonen, f.eks. med fylkeskommunen, kompetansemiljøer o.l.

Slik sett kan det være viktig med bevissthet om hva som kreves for å etablere en god partnerskapsorganisering, når man skal arbeide for å stabilisere og snu befolkningsutviklingen i Vik kommune.

3.7.2 Bred verdiskaping

Bred verdiskaping er et begrep som ble etablert i forbindelse med følgeevalueringene av *Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet* ledet av Riksantikvaren og verdiskapingsprogrammet *Naturarven som verdiskaper* (Haukeland og Brandtzæg 2009, Haukland & Brandtzæg 2019). Bred verdiskaping representerer et positivt gjensidig forsterkende samspill mellom miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping. Dersom man lykkes med det, vil det være et bidrag til en bærekraftig utvikling. Bred verdiskaping er en utviklingsstrategi som er lagt til grunn for utviklingsarbeidet som gjøres gjennom Norske parker⁶ og Norges nasjonalparker. Arbeid med bred verdiskaping for å fremme en verdiskaping som tar hensyn til bevaring og utvikling av natur- og kulturverdier, samtidig som dette også skal være ressurser for steds- og næringsutvikling, fordrer imidlertid betydelig samarbeid og koordinering av virkemidler og faglige perspektiver og innsats på tvers av en sektorisert forvaltning. For å fremme god samhandling, felles forståelse og samarbeid mot felles mål, er det behov for kompetanse som ser muligheter og sammenhenger på tvers av forvaltningsområder og nivåer. Dette fordrer en form for

⁵ <https://www.trondelagfylke.no/vare-tjenester/plan-og-areal/prosjekter-og-satsinger/distriktssatsinga-i-lag/>

⁶ <https://norskeparker.no/>

tverrfaglig kompetanse med kjennskap til ulike forvaltningskulturer, som gjør det enklere å kommunisere, se nye løsninger, engasjere og finne tverrfaglige og tverrsektorielle løsninger. Vik er verdensarvkommune, og det vil være viktig å være oppmerksom på utviklingsmulighetene knyttet til dette.

3.7.3 Mellomromskompetanse

Mellomromskompetanse referer til evnen til å se problemer og løsninger på tvers av organisatoriske og faglige skillelinjer. Dette var et begrep som ble særlig aktualisert i forbindelse med følgeevalueringene av verdiskapingsprogrammene omtalt i avsnittet over. Lokal historie, kultur, identitet og stedsutvikling er temaer som engasjerer og mobiliserer innbyggerne. Vi ser her eksempler på at mellomromskompetanse er viktig for å få til lokale utviklingsprosesser og tiltak hvor f.eks. fylkeskommunale virkemidler knyttet til kulturarv, planlegging, næringsutvikling, samferdsel, friluftsliv, utdanning og integrering sees i sammenheng. Mellomromskompetanse er slik sett viktig for å kunne ha et helhetsperspektiv på utviklingsarbeidet, og kunne utnytte og se muligheter for samordning og bruk av virkemidler på tvers av sektorområder. Viktigheten av dette er bl.a. påpekt i forbindelse med flere nasjonale verdiskapingsprogram (Haukeland & Brandtzæg 2019) og i forbindelse med bygdemiljøpakkene i Viken (Brandtzæg et al. 2023). I forbindelse med bygdemiljøpakkene ble det tydeliggjort at det er viktig at fylkeskommunen har slik kompetanse for å kunne veilede og støtte kommunene på en god måte i sitt utviklingsarbeid.

3.7.4 Prosesskompetanse

Samhandling mellom et bredt spekter av ulike aktører for å nå felles mål, krever at det gjennomføres gode prosesser for å komme fram til ønsket resultat. For å lykkes er man avhengig av god prosesskompetanse. En god prosessleder skaper et rom for dialog der deltakerne får brukt sine ressurser til å løse utfordringer de står i. Prosessleder etablerer rammer som gjør det enkelt for deltakerne å bidra, oppdage egen innsikt og finne mulige løsninger. Prosesser kan legges opp på forskjellige måter avhengig av formålet.

Gode prosesser er avhengig av god fasilitering som fremmer deltakelse, eierskap og engasjement. Målet med prosesser er skape noe som er større og/eller annerledes enn det som hver av deltakerne kunne ha kommet frem til alene. Prosesskompetanse omfatter både ferdigheter og holdninger. Ferdighetene er verktøyene, metodene og teknikkene som tas i bruk for å lede og fasilitere prosesser. Holdninger er knyttet til innstillingen prosessleder går inn i prosessen med. Her det viktig å være åpen, til stede og lyttende til det som skjer i gruppen som deltar. Ferdighetene bygges opp gjennom å teste ut og trene, holdningene utvikles gjennom erfaring og refleksjon.

I mange av utviklingsprosjektene Telemarksforskning har fulgt, er det stort behov for prosesskompetanse, men tilgangen til slik kompetanse er gjerne mangelfull. Det er som oftest behov for å gjennomføre mange ulike typer prosesser med ulike formål med ulike typer aktører (offentlige, private og frivillige) på ulike nivåer. Å forberede, gjennomføre og følge opp prosesser kan også være tids- og ressurskrevende, og behovet er gjerne undervurdert. I arbeidet med Bygdemiljøpakkene i Viken ser vi f.eks. at det har vært behov for å gjennomføre interne prosesser i

fylkeskommunene på tvers av rådsområdene, mellom fylkeskommunen og deltakerkommunene og mellom deltakerkommunene og ulike interessenter i kommunene. Vi ser at distriktskommunene ofte mangler kompetanse for å kjøre egne utviklingsprosesser lokalt. I forbindelse med Bygdemiljøpakkene i Viken har fylkeskommunen bistått deltakerkommunene med prosesslederkompetanse, og det er gjennomført kurs for å skolere ungdom bosatt i kommunen i prosessledelse. Erfaringene er imidlertid at slike utviklingsprosjekter er langsiktig arbeid, og at arbeidet med gjennomføring av prosesser knyttet til medvirkning og samskaping blir institusjonalisert i kommuneorganisasjonen.

3.7.5 Samskapingskompetanse

Samskaping er et relativt nytt begrep. I offentlig sektor dreier det seg om å løse komplekse og sammensatte samfunnsutfordringer og innebærer involvering av innbyggere, næringsliv, frivillighet og andre lokalsamfunnsaktører (Meld. St 30 (2019-2020)). Samskaping har de senere årene dukket opp i en rekke kommunale samfunnsplaner rundt om i landet, og framstår nærmest som et magisk konsept for å løse komplekse og sammensatte utfordringer (Aastvedt & Sørensen 2023). I Norge brukes ofte KS sin definisjon av samskaping: «Med samskaping bringer du viten, ressurser og kompetanser sammen fra innbyggere, sosiale entreprenører, foreninger og bedrifter og utvikler felles løsninger sammen med de involverte innbyggere, i stedet for til dem.» En annen definisjon som er mye brukt, er den danske forskeren Jacob Torfing sin definisjon: «Når to eller flere offentlige og private parter inngår i et likeverdig samarbeid, med hensikt å definere problemer og designe og implementere, nye og bedre løsninger».

Samskapingsprosesser innebærer systematisk arbeid i ulike faser som omfatter utvikling av ideer, planlegging, uttesting, evaluering og eventuelt implementering og realisering av disse. Ledelse av slike prosesser krever, i tillegg til prosesskompetanse, også kompetanse på samskaping og innovasjon.

Telemarksforskning har tidligere utarbeidet et kunnskapsgrunnlag for innbyggerinvolvering og samskaping i kommunal sektor (Momrak & Leikvoll 2019). I det pågående forskningsprosjektet «Den samskapende kommune», hvor Nordre Follo og Stad er med som casekommuner, ser vi at det er mange faktorer som har betydning for samskapingsprosessene og hva man får ut av disse. Dette dreier seg blant annet om mobilisering, forankring og avgrensning av innsatsområder, fasilitering/prosessedelse, kultur for samarbeid og samhandling, rammebetingelser for arbeidet og koblinger mellom samskaping og det representative lokaldemokratiet. En sentral erfaring synes å være at det er viktig hvordan samskapingsområdet er avgrenset og definert i utgangspunktet. Dette er erfaringer vi også har fra andre beslektede prosjekter med fokus på hvordan samskapingsarenaer kan organiseres, tilrettelegges og fasiliteres (Hvitsand & Brandtzæg 2019 og Hvitsand, Raanaas, Gjøtterud & Nicolaysen 2022). Det innledende arbeidet og oppstartsfasen har spesiell betydning for deltakelse, kreativitet, engasjement og framdrift på de ulike samskapingsarenaene. I flere av samskapingsprosjektene vi har erfaringer fra, har arbeidet tatt lengre tid enn forventet, og betydningen av forankring, etablering av felles virkelighetsforståelse og forventningsavklaringer i oppstartsfasen har vært undervurdert. Dette er momenter som det også vil være viktig å være oppmerksom på dersom man skal jobbe systematisk og langsiktig med å styrke nærings- og befolkningsutvikling i Vik. En anbefaling fra prosjektet *Den samskapende*

kommune som gjennomføres av Telemarksforskning⁷ er at det er viktig at kommunene har en politikk for samskaping, at arbeidet er institusjonalisert, og at arbeidet med medvirkning og samskaping er knyttet opp mot de kommunale planprosessene.

⁷ <https://www.telemarksforskning.no/se-konferanse-om-samskaping-digitalt-her/>

4. Arbeidet med nærings- og samfunnsutvikling i Vik

4.1 Geografiske rammebetingelser

Vik ligger midtveis inne og på sørsiden av Sognefjorden og grenser i øst til Aurland kommune, i sør til Voss kommune og Vaksdal kommune, og i vest til Modalen kommune og Høyanger kommune. På den andre siden av fjorden ligger Balestrand, Leikanger, Sogndal og Lærdal.

Vik kommune er sammensatt av bygdene Arnafjord og strendene, Vik, Vangsnes, Feios og Fresvik (fra vest til øst). I tillegg til båt- og ferjeforbindelser er felles innfallsport til kommunen for alle bygdene Rv13 over Vikafjellet.

Den geografiske beliggenheten gjør at det er lite pendling mellom Vik og andre kommuner. Av landets 159 bo- og arbeidsmarkedsregioner utgjør Vik en egen region Gundersen et al. (2019). Det innebærer at det kan være krevende å bo i Vik og jobbe i andre kommuner, samtidig som det også vil være vanskelig å rekruttere arbeidstakere som er bosatt i andre kommuner.

Både gjennom kommunale planer og intervjuer i kommunen blir det pekt på at kommunikasjon og samferdsel er en stor utfordring for kommunen. Dagens forbindelse til Voss, rv. 13 over Vikafjellet, omtales som dårlig og ustabil. Veien er ofte stengt vinterstid. Flere peker på at den ustabile forbindelsen sørover mot Voss er et hinder for en mer positiv utvikling av lokalsamfunnet. Den planlagte Vikafjellstunellen har vært ut og inn av Nasjonal transportplan. I forbindelse med etableringen av det nye Vestland fylke, med to-delt administrasjonssenter, har aksene Leikanger-Bergen blitt viktigere. Det er slik sett et håp om at det kan gjøre tunnelprosjektet mer aktuelt.

Videre er det også dårlig kommunikasjon over Sognefjorden. Det er lav frekvens på fergesambandet Vangsnes-Hella, og sambandet er nattestengt. Dette gjør det krevende å pendle til Sogndal som regionsenter, og det er vanskelig å skulle være med på arrangementer i regionsenteret på kveldstid. Flesteparten av ungdommene flytter derfor på hybel for å kunne gå på videregående skole i Sogndal. Bedre fergeforbindelse og bedre veistandard på rv. 55 Hella – Leikanger, omtales som tiltak som kunne forbedre denne situasjonen. Hurtigbåtforbindelse for skoleelever og pendlere er et annen forslag som trekkes fram.

Det er også kommunikasjonsutfordringer internt mellom bygdene i kommunene. Det er betydelig rasfare både på fylkesvei 5600 Vik – Arnafjord og fylkesvei 5602 Feios – Fresvik. Folketallet har blitt betydelig redusert i Fresvik og Arnafjord, og skolene ble lagt ned i 2020. I Fresvik har nedleggelsen av den offentlige skolen ført til at det har blitt etablert privatskole.

Bedre kommunikasjon, både ut av kommunen og internt i kommunen, er tiltak som kan lette muligheten for både pendling og bosetting. Dette er noe som blir framhevet som de viktigste tiltakene i skriftlige dokumenter og i forbindelse med de intervjuer som er foretatt.

4.2 Erfaringer med tidligere planer og satsinger

4.2.1 Planstatus og planstrategiske vurderinger

Gjeldende planstrategi for Vik omfatter perioden 2020–2023, og ble vedtatt 15.01.2021. Vik skal nå i gang med ny planstrategi denne kommunestyreperioden, og samfunnsplanen skal også revideres.

I planstrategien tar kommunen stilling til viktige utviklingstrekk og endringer i kommunen og samfunnet ellers, og det gjøres vurderinger av behov for hva som trengs av endringer av eksisterende planer og/eller om det er behov for nye.

Gjeldende samfunnsdel av kommuneneplanen omfatter perioden 2013–24 og ble vedtatt av kommunestyret i 2012. Et hovedmål for plan- og utviklingsarbeidet i Vik var da å snu nedgangen i folketallet. For planperioden ble følgende mål definert: «*Snu folketalsutviklinga – 2800 innbyggjarar i 2024*». Videre var et viktig delmål at: «*... kommunesenteret Vik og bygdene Arnafjorden, Vangnes, Feios og Fresvik skal utviklast vidare som levande og attraktive lokalsamfunn. Kommuneplanarbeidet skal leggja til rette for ei utvikling som sikrar gode levekår og livskvalitetar for noverande og komande generasjonar.*

I planstrategien som ble vedtatt i 2017, ble det konkludert med at plandokumentet fremdeles var et godt styringsredskap, og at man burde vente med en revisjon til resultatet av kommunereformen av klart for Vik sin del. Her ble resultatet at Vik fremdeles består som egen kommune, men det har skjedd endringer i tilgrensede kommuner som innebærer at både Voss og Sogndal har blitt større kommuner. Samtidig har man fått ny fylkesinndeling, og Vik er nå en del av Vestland fylke.

I planstrategien vedtatt i 2021 står det at samfunnsdelen fra 2012 ikke lenger er et godt styringsredskap, og at planen derfor bør revideres. Det vises bl.a. annet til at omtalen av status og utfordringer ikke lenger dekkende, og at hovedmålet om å snu folketallsutviklingen til 2800 innbyggere i 2024 ikke er realistisk. På grunn av en pågående revidering av arealplanen, og mangel på kapasitet i kommuneorganisasjonen, ble det samtidig gitt uttrykk for at revideringen av samfunnsplanen måtte legges til siste del av kommunestyreperioden. Dette har altså blitt utsatt til inneværende periode.

4.2.2 Velkommen til Vik

På intervju spørsmål i kommunen om erfaringer med tidligere satsinger knyttet til samfunnsutvikling og arbeid med å snu folketallsutviklingen, er det flere som trekker fram det tidligere bolyst-prosjektet «Velkommen til Vik».

Prosjektet var basert på hovedutfordringen med å snu en negativ befolkningsutvikling. I dette prosjektet skulle kommunen arbeide med denne problemstillingen på to måter, gjennom tiltak for å styrke trivsel og livskvalitet for de som bor i kommunen (og dermed hindre utflytting),

samt gjennom tiltak for ny innflytting utenfra.⁸ Målet skulle nås gjennom de to strategiene innflytting og bygdeutvikling, og gjennom følgende delmål/hovedfaser:

1. Å gjøre Vik kommune og bygdene attraktive å bo i og flytte til, gjennom videreutvikling og etablering av gode grunnleggende tilbud/tjenester for tilflyttere.
2. Å tiltrekke seg nye innbyggere til kommunen og bygdene gjennom kontakt med målgrupper og aktive tiltak for bosetting.
3. Å arbeide for forbedring av infrastrukturen slik at innbyggerne i Vik kommune kan utvide sitt geografiske arbeidsområde.

Søknaden om midler til deltakelse i bolyst-prosjektet ble skrevet i 2013, men prosjektet startet ikke før det ble tilsatt prosjektleder i 80 % stilling den 1.4.2014. Opprinnelig prosjektplan var på fem år, men prosjektet ble avsluttet i 2016, etter at man var ca. halvveis i prosjektperioden.

I sluttrapport fra Vik kommune til KMD datert november 2016, står det følgende om hva som ble nådd av de resultatmålene som ble satt i 2013.

«Prosjektet har så langt klart å oppnå ein del av resultatmåla som vart satt i 2013:

- *Etablering av gode basistilbod og tenester for tilflyttarar:*
 - *ein person å vende seg til når ein har ynskje eller skal flytta til Vik og treng informasjon eller hjelp*
 - *stødig opplegg for norskkurs*
 - *god kunnskap til arbeidsmarknaden, gode mulegheiter til å «styrke tilfeldigheitene»*
- *Vellukka verving av tilflyttarar gjennom kontakt og aktive tiltak for busetting*
 - *Karrieremessene, både lokalt og i Bergen/Trondheim*
 - *Flyktningkoordinator-rolla som sikrar integrering og inkludering av både flyktningar og arbeidsinnvandrarar på best muleg måte eit inkluderande samfunn*
- *Vidareutvikling av tilbod og tenester*

Dette er eit mål som er vanskeleg å måle. Vidareutvikling av tilbod og tenester er ein kontinuerleg prosess, som me har jobba med og skal jobba vidare med i lang tid framover.
- *Folketalet 1.1.2016 skal vera minst det same som 1.1.2013. Folketalet skal deretter vera aukande.*

Folketalet den 1.1.13 var på 2731 personar, og den 1.1.16 var det på 2689 personar. I skrivande stund har folketalet komen opp til 2717 personar. Dette kan me tolke som at me har bremsa folketalsnedgangen kraftig og at eit kontinuerleg framhald av arbeidet bør stanse folketalsnedgangen.»

Dersom vi ser på Figur 2 i kap. 2.2.1, ser vi at Vik hadde vekst i folketallet i den perioden som omtales over. Veksten skyldtes positiv netto innenlands flytting og innvandring fra utlandet. I *Vedlegg til planstrategi for Vik kommune 2020-2023*, står det at bosetting av flyktninger var et

⁸ <https://distriktssenteret.no/prosjektdatabase/velkomen-til-vik/>

tiltak mot befolkningsnedgangen, og at det var en av hovedsatsingene i tilflytterprosjektet «Velkommen til Vik». I 2016 og 2017 var det en økning i folketallet i kommunen, noe som omtales som et direkte resultat av denne strategien. På grunn av endringer i kriteriene for å være en bosettingskommune, som ble foretatt i 2018, bl.a. krav til kommunestørrelse, falt Vik ut av listen over kommuner som skulle motta flykninger. I og med at mye av ressursene i tilflytterprosjektet «Velkommen til Vik» etter hvert ble disponert til å ta imot flyktninger, ble prosjektet da avsluttet før tiden.

I forbindelse med avslutningen av prosjektet ble det også pekt på noen andre framtidige utfordringer. Det gikk på at mangel på boliger lenge hadde vært et viktig ankepunkt fra de som ønsket å flytte til Vik. Det ble derfor pekt på behov for flere byggeklare og attraktive tomter, i tillegg til flere leieboliger. Etter tilbakemeldinger gjennom intervjuene er dette noe skal være fulgt opp i ettertid, og det skal være tilgjengelige tomter i alle bygder. Etter det vi forstår, er det fortsatt mangel på utleieboliger som kan benyttes av mulige tilflyttere. Det er behov for slike boliger fordi det er risiko å bygge ny bolig dersom man er usikker på om man skal bo i Vik i lang tid. Det har sammenheng med at man ikke kan regne med å få dekket kostnadene med å bygge ny bolig dersom man ønsker å selge.

Etter at bolystprosjektet «Velkommen til Vik» ble avsluttet høsten 2016, har det ikke blitt jobbet med tilsvarende prosjekt i kommunal regi etter det.

4.3 Dagens organisering av arbeidet med samfunns- og næringsutvikling

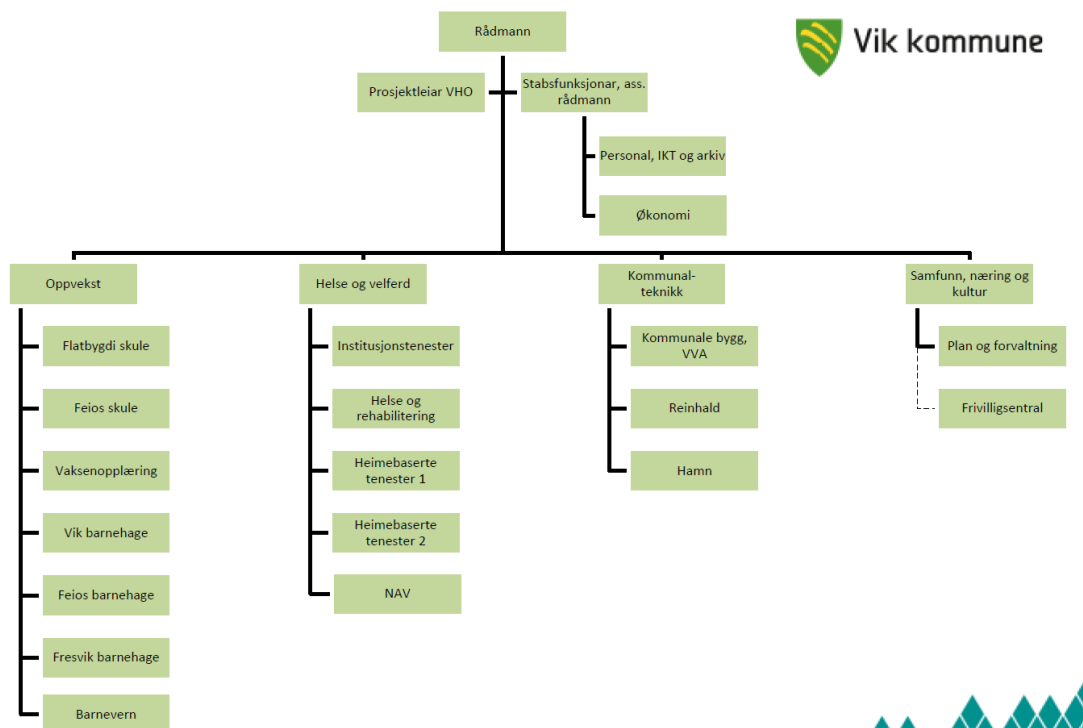
I Vik kommune er ansvaret for arbeid med samfunns- og næringsutvikling plassert under sektor for Samfunn, næring og kultur (Figur 17 og Figur 18). Sektoren er plassert i linje under rådmannen og har ansvar for blant annet byggesaker, skogbruk, landbruk, næring, planarbeid, bibliotek, kulturskole og frivilligsentral. Frivilligsentralen er nyetablert, og arbeidet er i en innledende fase. Frivilligsentralene har som mål å fremme frivillig engasjement, fungere som åpne møteplasser for lokalsamfunnet, og være en bro mellom kommunen og den frivillige sektoren. Slik sett kan frivilligsentralene spille en viktig rolle i arbeidet med lokalsamfunnsutvikling.

Skog i Sogn er et interkommunalt samarbeid mellom kommunene Balestrand, Høyanger, Vik, Leikanger, Sogndal, Luster, Aurland og Lærdal. En hovedmotivasjon for dette samarbeidet var at flere av kommunene manglet fagkompetanse og hadde små stillingsprosenter. Dette resulterte i manglende oppfølging av flere oppgaver, dårlig kvalitet på saksbehandling og lite fokus på strategi-, planleggings- og utviklingsarbeid.

Vik kommune har også inngått interkommunalt samarbeid om næringsarbeidet. Siden januar 2021 har Vik kommune hatt en avtale med Sogndal kommune om at Sogn Næring skal stå for gjennomføring av næringssamarbeid. Arbeidet med næringsutvikling skal bygge på Vik kommunes næringsplan, innspill fra administrativ og politisk ledelse samt næringslivet i Vik kommune.

Vik kommune har et kraftfond som skal benyttes til finansiering av tiltak som fremmer næringslivet og sikrer bosetting i Vik kommune. Bruken av fondet skal gjenspeile mål og strategier som

er viktige i kommunens næringspolitikk. Fra fondet kan det gis både lån og tilskudd, og det er mulig å søke på vegne av en organisasjon eller som privatperson.

Figur 17 Administrativt organisasjonskart for Vik kommune.⁹

Figur 18 Administrativt organisasjonskart for sektor for Samfunn, næring og kultur i Vik kommune.¹⁰

Næringspolitikken og næringsutviklingsarbeidet i Vik kommune styres av *Strategisk næringsplan 2022-2025*. Målet med planen er å samle gode krefter for å skape vekst, utvikling og gode lokalsamfunn i hele Vik kommune. Målet er økning i antall arbeidsplasser og antall innbyggere.

I og med at Sogn Næring har ansvar for gjennomføring av næringsarbeidet, er Sogn Næring første kontaktpunkt både for de som ønsker å starte sin egen bedrift og etablerte næringslivsak-tører som ønsker å utvikle virksomheten sin. Sogn Næring kan bistå med hjelp til idéavklaring, veiledning til finansieringskilder, kompetanse knyttet til forretningsutvikling med mer. I henhold til omtalen av Sogn Næring på Vik kommunes hjemmesider, skal Sogn Næring også legge til rette for kurs og temamøter, med spesielt fokus på reiselivsnæringen og potensialet for økt

⁹ <https://www.vik.kommune.no/om-kommunen/administrativ-organisering/organisasjonskart/>

¹⁰ <https://www.vik.kommune.no/om-kommunen/administrativ-organisering/organisasjonskart/>

produksjon og bruk av fornybar energi. Det skal utarbeides årlige handlingsplaner for arbeidet Sogn Næring skal utføre i Vik kommune.

Vik kommune har kjøpt to plasser i «FUS Vik - arbeidsfellesskapet Vik Samyrkelag», som skal benyttes for gründere, samarbeidsprosjekter i næringslivet og for studenter på høyere nivå. Det er Sogn Næring som drifter plassene på vegne av kommunen.

4.4 Strategisk næringsplan

4.4.1 Overordna prioriteringer

Strategisk næringsplan gjelder for perioden 2022–2025. Planen er kortfatta og skisserer tre overordna mål for framtidig utvikling:

1. Samarbeid for utvikling
2. Attraktive lokalsamfunn i hele kommunen
3. Gode kommunikasjonslinjer til omverdenen

I tillegg er det pekt på fire forutsetninger som danner rammene for alt utviklingsarbeid:

- Økt bruk av ny teknologi og digitalisering.
- Bruk av naturressurser for å skape den ønskede utviklingen.
- Legge FNs bærekraftsmål til grunn for alt arbeid.
- Sørge for tilstrekkelig og riktig areal til næring og industri.

Videre skal Vik kommune jobbe med fem strategier for å nå for å nå de overordnede målene:

1. Handels- og trivselsbygda Vik
2. Mat og drikke – fra jord til bord
3. Knoppskyting og vekst gjennom nettverk og samarbeid
4. Besøkende for lokalsamfunnsutvikling
5. Rekruttering og profilering

Når det gjelder den første strategien, påpekes det at flere av Distriktssenterets rapporter understreker viktigheten av et levende sentrum for innbyggernes trivsel. Det konstateres at Vik allerede har et flott sentrum, men det kreves innsats for å opprettholde dette inntrykket i fremtiden. For å lykkes med å skape et slikt sted, argumenteres det for at alle positive krefter må samarbeide. Det presiseres konkret at kommunen, næringsdrivende, lag og organisasjoner, samt innbyggere, må samarbeide og dra nytte av hverandres styrker for å skape en bærekraftig fremtid.

Strategi to bygger på at Vik består av en rekke jordbruksbygder med lange og stolte tradisjoner innenfor ulike områder som bringebær dyrking og produksjon av gammelost. Det påpekes at Vik har betydelig potensial for å utvikle hele verdikjeden knyttet til mat og drikke, fra jord til bord. Det understrekes videre at dette krever langsiktig, strategisk arbeid, muligens også gjennom nye samarbeidsformer der aktører som ikke tidligere har samarbeidet, går sammen.

Når det gjelder strategi tre, tar den utgangspunkt i Viks varierte næringsliv innen ulike bransjer. Gjennom å skape gode arenaer for nettverksbygging og samarbeid beskrives potensialet for vekst og utvikling som betydelig.

Strategi fire fokuserer på hvordan besøkende kan bidra til et sterkere lokalsamfunn. Den tar utgangspunkt i en prosess der alle interessenter er med og definerer framtidig utvikling av lokalsamfunnet, dets kvaliteter, og hvordan man kan styrke det positive og forbedre det som er utfordrende.

Strategi fem vektlegger rekruttering og profilering. Det legges vekt på systematisk og langsiktig arbeid for å presentere det positive i Vik, fremme attraktive grunner for at nye og eksisterende innbyggere vil bidra som gode arbeidstakere for arbeidsgivere i Vik og området rundt, samt være med på å skape livskraftige lokalsamfunn. Det understrekes at dette er et ansvar som alle aktørene i Vik må ta del i.

Avslutningsvis pekes det i strategiplanen på at samarbeid er en forutsetning for suksess i alle strategiene. Det fremheves at dette innebærer at Vik kommune må være bevisst på kravene til samarbeid internt i organisasjonen, med private og ideelle aktører i Vik, og i samarbeid med regionale kunnskapsmiljøer. Det presiseres også at arbeidet med næringsutvikling må være integrert i samfunnsutviklingsarbeidet og være preget av helhetstenkning.

Arbeidet med den strategiske næringsplanen skal følges opp gjennom årlige handlingsplaner. Vi vil i det følgende kommentere innholdet i handlingsplanene og arbeidet med oppfølgingen av disse, da dette også kan ha betydning for hva som bør prioriteres framover.

I handlingsplanen for 2023 har det vært innsatsområder knyttet til bedriftsutvikling, gründertjenester, steds- og reiselivsutvikling og nettverk og kompetanseutvikling. Som nevnt i det foregående er strategiplanen og de årlige handlingsplanene førende for det arbeidet som Sogn Næring skal utføre.

4.4.2 Arbeidet med bedriftsutvikling

Under arbeidet med bedriftsutvikling har det i handlingsplanen for 2023 vært skissert ni innsatsområder. Et grunnleggende arbeid har vært knyttet til kartlegging av vekst- og utviklingspotensialet i næringslivet. Sogn Næring har brukt tid på dialog med næringslivet, fått oversikt over hva de har behov for, og hvordan disse behovene kan kobles til aktuelle virkemidler. Videre er det jobbet med bedriftsveiledning og støtte til arbeid med søknader til Innovasjon Norge og andre aktuelle ordninger. Sogn Næring har oversikt over finansieringsordninger og har i oppgave å hjelpe bedrifter med å skaffe finansiering til aktuelle utviklingsprosjekter. Dette inkluderer også økt bruk av næringshageprogrammet som et verktøy for bedriftene i Sogn. Sognefjorden Næringshage driver Næringshageprogrammet i Sogn i samarbeid med Sogn Næring, og dette er en del av SIVA sitt landsdekkende nettverk av næringshager. Omstilling omtales som et tema som det har vært spesielt viktig å fokusere på i etterkant av pandemien.

Videre jobbes det med produkt og markedsutvikling i landbruket. Dette er et område som er av spesiell interesse for Vik som landbrukskommune. Her pekes det på ulike muligheter, f.eks. utvikling av tilleggsnæring innen landbruket, bl.a. relatert til reiseliv. Det er også satt i gang

prosesser for å se på muligheter i samarbeid med meieriet i Vik. Når det gjelder utvikling av landbruket har det vært etterlyst tettere samarbeid mellom Sogn Næring og landbruksforvaltningen i Vik kommune for å sikre at innsatsen støtter opp under felles mål og interesser. I skrivende stund har fått tilbakemelding om at man nå har fått på plass et tettere samarbeid, noe som er viktig for å sikre koordinert innsats.

Når det gjelder bedriftsutviklingsarbeidet, er det også tett samarbeid mellom Sogn Næring og Vik Næringssamskipnad. Her deltar Sogn Næring fast i styremøtene for å sikre god oversikt over utfordringer og muligheter for næringslivet og de bransjene som næringslivet i Vik representerer. Ved å delta på disse møtene får Sogn Næring god innsikt i hva som rører seg når det gjelder arrangement, møteplasser og kurs. Sogn Næring får samtidig innspill på hva de kan og bør bidra med i den forbindelse. Her jobber Sogn Næring med utvikling av fagnettverk innenfor ulike bransjer. Dette er nettverk som ikke bare omfatter bedrifter i Vik, men man prøver å få til nettverk på tvers av kommunegrensene i Sogn, fordi dette gir større verdi for bedriftene. For tiden jobbes det bl.a. med etablering av et nettverk knyttet til HR, rekruttering og industriutvikling.

Rekruttering er ikke en utfordring kun for Vik, men det berører de andre kommunene i Sogn og distriktskommuner i landet ellers. Når det gjelder rekruttering, blir det vist til at det er viktig å kunne tilby jobb for to, at det er fagmiljø som man kan spille på og utvikle seg i, og at det er karrieremuligheter og muligheter for å søke andre jobber. I et rekrutteringsperspektiv blir det derfor sett som viktig å synliggjøre potensialet i Sogn som helhet og ikke bare i den enkelte kommune.

Arbeidet med etablering av industrinettverk omtales som spesielt interessant for flere av de mindre industribedriftene i Vik. Å i større grad dele erfaringer og kompetanse mellom bedriftene kan bidra til å styrke næringslivet i hele regionen. Det siste året har det derfor blitt jobbet mye med å knytte de ulike fagmiljøene sammen.

Næringslivet i Vik har gitt uttrykk for at de ønsker å være i posisjon til å konkurrere på innkjøp på det som kommunen kjøper. Vik kommune har også gitt signaler om det. Sogn Næring og Vik Næringssamskipnad har derfor vært involvert i arbeidet med innkjøpsstrategien, og hvordan offentlige innkjøp og anbudsprosesser kan legges opp og gjennomføres. Etter det vi forstår, er det muligheter for å legge opp slike prosesser slik at små aktører i større grad har mulighet til å være med i konkurransen.

4.4.3 Gründertjenester

Gründertjenester er et eget tiltaksområde i handlingsplanen, som omfatter sju ulike tiltak. Dette arbeidet dreier seg om å stimulere til nyetableringer og drive veiledning og oppfølging i en tidlig fase av bedriftsetableringen. Ut fra de tilbakemeldinger vi har fått, er dette en aktivitet som er betydelig større i regionsenteret Sogndal sammenlignet med Vik. Det er naturlig siden det i Sogndal er langt større tilgang på studenter og andre som ønsker å starte egne bedrifter.

Med tanke på lokalsamfunnsutviklingen i Vik er det også en klar målsetting å få flere gründere. I og med at mange ungdommer i Vik reiser til Sogndal eller Voss for å gå på videregående skole, har det vært arbeidet mer med entreprenørskap på ungdomsskolenivå. Det er etablert

samarbeid med de organisasjonene som driver med entreprenørskap, elevbedrifter og ungdomsbedrift, og man har forsøkt å koble næringslivet på disse aktivitetene. I og med at ungdommen reiser fra bygda ganske tidlig, har det blitt sett som viktig å koble ungdommen på næringslivet tidlig og at man lager arrangementer for ungdom som viser mulighetene, og det har vært gjennomført aktiviteter i knyttet til dette.

Veiledningsarbeidet til de som ønsker å starte opp ny virksomhet, dreier seg om praktiske ting som må på plass, og inkluderer også bistand til søknader om støtte fra ulike tilskuddsordninger. Her har Vik kommune et eget næringsfond (kraftfond) hvor man kan søke støtte til slike etableringer. Sogn Næring har behandlet disse søknadene, men Vik kommune skal ha ansvar for denne behandlingen selv fra 2024. Her har vi fått tilbakemeldinger om at det kan være behov for å evaluere denne ordningen for å se om det gir ønskede effekter, og om den eventuelt burde innrettes på en annen måte. Mer konkret dreier dette seg om vurderinger av om retningslinjene er hensiktsmessige med tanke på hvem som kan søke, og hva det kan søkes om. Etter det vi forstår i dag kan det i dag søkes støtte til både nærings- og kulturformål, retningslinjene omtales romslige og det deles ut små beløp til mange. Det stilles derfor spørsmål ved om det kanskje kan være behov å skille mellom støtte til næring og kultur, og i sterkere grad konsentrere midlene til satsinger som kan ha et større potensial for å skape arbeidsplasser og attraktive lokalsamfunn. Det blir også pekt på at det administrativt er en del jobb med utbetaling, rapportering og oppfølging knyttet til mange små støttebeløp.

Sosialt entreprenørskap er også et innsatsområde i handlingsplanen. Det dreier seg om å sikre at gründere som har en idé som kan bidra til å løse en sosial utfordring, får veiledning. Det er en mulighet for å jobbe med sosialt entreprenørskap dersom det er tjenester eller tilbud som kommunen skulle hatt, men som det ikke er naturlig at kommunen selv har.

I Sogndal jobbes det med sosiale entreprenører for å søke å få på plass et gjenbrukstilbud. Det blir pekt på at noe tilsvarende også kan være aktuelt å etablere i Vik etter at det er testet ut i Sogndal. Ellers er dette er arbeid som gjerne krever at man jobber mer tverrfaglig og tversektorielt med kommunen. Dette er slik sett ett av områdene hvor det blir behov for tettere samarbeid mellom Sogn Næring og det samfunnsutviklingsarbeidet som det ellers arbeides med i Vik. Dette blir sett som viktig for å forankre arbeidet, at arbeidet er koordinert, og at man drar lasset i samme retning.

4.4.4 Steds- og reiselivsutvikling

Dette er et innsatsområde i handlingsplanen med seks tiltak som bl.a. dreier seg om å styrke vekst- og utviklingspotensialet i reiselivet og se dette i sammenheng med stedsutvikling. Dette berører også arbeidet med cruisesatsing, produktutvikling innen landbruket og arbeid med utvikling av de lokale festivalene.

Reiselivet har vokst en del som følge av flere cruise-anløp de senere årene. Det har i den forbindelse vært nødvendig å jobbe aktivt med reiselivsutviklingen. Dette dreier seg om å kartlegge vekst- og utviklingspotensialet, samarbeid med reiselivsbedriftene og utvikling av forretningsmodeller. Det inkluderer også tilrettelegging med infrastruktur som er nødvendig for mottak av mange reisende. Her er det flere som gir uttrykk for at det er behov for en langsiktig strategi for

hvordan man skal jobbe med videre utvikling av cruise-næringa, og hva slags nivå man ønsker. I skrivende stund har Sogn Næring utarbeidet forslag til prosjektplan for hvordan man skal jobbe langsiktig med cruise-trafikk i Vik kommune. Man ser her for seg en scenarie-metode som grunnlag for å vurdere hvordan ulike utviklingsstrategier kan påvirke samfunnsutviklingen. Det blir pekt på at det er behov for å se denne satsingen i sammenheng med kommunes samfunnsplan, og at cruise-satsingen er en del av et helhetsperspektiv på framtidig samfunnsutvikling. Det innebærer at det er behov for bevisste tanker om hva slags samfunn man ønsker å ha når man tenker 10–20 år framover i tid. Omfanget av cruise-anløp har stor betydning for hvilke investeringer og tilrettelegginger som må gjøres, og hvordan bygda blir seende ut, hva slags samfunn man ønsker å ha, og hvilke positive og negative effekter som vil gjøre seg gjeldende. Som grunnlag for å fatte beslutninger blir det vist til at det er behov for et godt beslutningsgrunnlag som innebærer gode dialoger og prosesser med ulike aktører og interessenter i kommunen.

Det er flere som kommenterer at en av årsakene til økt cruisetursime i Vik er at det er innført strengere krav til utslipp fra cruiseskipene i Flåm. Det innebærer at de mer miljøvennlige skipene som går inn til Flåm. Det blir derfor stilt spørsmål ved om Vik vil være den cruisehavna som tar imot de mest forurensende cruise-båtene.

Ellers blir det pekt på at reiselivet i Vik har et utviklingspotensial, og at dette ikke i like stor grad er utnyttet som i en del andre bygder i Sogn. Vik er en del av verdensarvområdet Nærøyfjorden Verdensarvpark og landskapsvern-området Stølsheimen. Mulighetene som ligger i det å være verdensarvkommune er foreløpig lite utnyttet. Vik er en rik kulturminnekommune som har storslagen natur. I de senere årene har det vært gjennomført flere verdiskapingsprogrammer hvor det ble lagt på vekt på å fremme bred verdiskaping med utgangspunkt i natur- og kulturarven som ressurs for samfunnsutviklingen.

Vik er kjent for å arrangere en del festivaler som Gamalostfestivalen, Bringebærfestivalen og Fres-festivalen. Det blir også pekt på at det kan være muligheter for videreutvikling rundt disse festivalene.

4.4.5 Nettverk og kompetanseutvikling

Det siste innsatsområdet er nettverk og kompetanseutvikling, og omfatter sju tiltaksområder. Tiltakene omfatter planlegging og gjennomføring av kurs, frokostmøter, temasamlinger og styrking av formalisert nettverkssamarbeid. Sogn Næring drifter også Kontorfellesskapet FUS (Felleskap og Utvikling i Sogn). Kontorfellesskapet har lokasjoner i Sogndal, Kaupanger og Vik, og har som formål å gjøre det enklere å jobbe og bo i ulike bygder i Sogn ved at man får tilgang på ulike fasiliteter og blir en del av et fellesskap. Det jobbes også med å få på plass tilsvarende løsninger i andre kommuner i Sogn.

Når det gjelder kontorfellesskapet i Vik, er det flere som peker på at det er behov for å styrke dette med flere plasser. Dette er fordi det er få folk som benytter kontorfellesskapet foreløpig, og det må være tilstrekkelig brukt for at det skal være attraktivt å være der. Det blir vist til at aktivitet skaper aktivitet, og at samarbeid eller større grad av samlokalisering med andre bedrifter kan ha positive effekt. Kontorfellesskapet ligger i dag i et eget bygg som ikke har annen

aktivitet. I den forbindelse blir det pekt på at det er en del arbeidstakere som pendler innover fra Vik i retning Leikanger og Sogndal, og at det kanskje kunne være av interesse for disse å sitte i et kontorfellesskap, f.eks. et par dager i uka. Kontorfellesskapet må da gi noe mer sammenlignet med å sitte på hjemmekontor. I Sogndal er kontorfellesskapet lokalisert på campus og samlokalisert med 30–40 andre bedrifter, noe som gir forsterket felleskap.

4.5 Oppsummerende vurdering

De største utfordringene knyttet til nærings- og samfunnsutvikling i Vik synes å være knyttet til krevende kommunikasjonsforhold. Dette dreier seg om ustabile kommunikasjoner inn og ut av kommunen, men også rasutsatte veier internt i kommunen. Dette vanskeliggjør pendling og frakt av varer og personer ut og inn av regionen. Det kan også bli mindre fristende å bosette i Vik pga. rasfare og frykt for å bli isolert i lange perioder i løpet av året. Etter det vi forstår, har veien over Vikafjellet i snitt vært vinterstengt 40 dager i året pga. snøras og rasfare. I tillegg er det perioder med kolonnekjøring og vanskelige kjøreforhold.

Som følge av de geografiske forholdene og dårlige kommunikasjoner inn og ut av kommunen, er det mye som tyder på at Vik kommune må jobbe bedre og mer systematisk med nærings- og samfunnsutvikling sammenlignet med mange andre kommuner for å lykkes i konkurransen om innbyggere og arbeidskraft.

Telemarksforskning har gjennomført flere utredninger de senere årene som berører små distriktskommuners utfordringer (Brandtzæg et al. 2019, 2020, Brandtzæg & Aastvedt 2020). Disse synes også å gjøre seg gjeldende for Vik. Utviklingen i mange små distriktskommuner er preget av stadig reduksjon i folketallet i kombinasjon med en økende andel eldre og færre i yrkesaktiv alder. Samtidig får kommunene lavere inntekter som følge av færre innbyggere, og det vil være behov for å tilpasse tjenestetilbudet til et lavere innbyggertall. I praksis vil det innebære en utvikling hvor tjenestetilbudet på oppvekst må tas ned, mens det er behov for å styrke tilbudet innen helse og omsorg. På mange kommunalområder vil fagmiljøene også bli mindre og mer sårbare som følge av færre innbyggere, noe som gjør rekrutteringen enda vanskeligere. Mye av fokuset rettes mot drift for å søke å opprettholde lovpålagte tjenester, og det blir krevende å ha tid, ressurser, kapasitet og kompetanse til å drive innovasjons- og utviklingsarbeid.

Gjennom den strategiske næringsplanen og oppfølgingen av denne gjennom årlige handlingsplaner, synes det å være satt i gang mange positive tiltak knyttet til bedriftsutvikling, nyetableringer, rekruttering, steds- og næringsutvikling og nettverk- og kompetanseutvikling som kan gi positive effekter på sikt. Det er verdt å merke seg at det avslutningsvis i strategiplanen pekes på at samarbeid er en forutsetning for suksess i alle strategiene. Det fremheves at dette innebærer at Vik kommune må være bevisst på kravene til samarbeid internt i organisasjonen, med private og ideelle aktører i Vik, og i samarbeid med regionale kunnskapsmiljøer. Det presiseres også at arbeidet med næringsutvikling må være integrert i samfunnsutviklingsarbeidet og være preget av helhetstenkning.

I kartleggingen av gode erfaringer og grep fra distriktssatsinger i andre deler av landet (jf. kap. 3), er det også ulike samarbeidsløsninger mellom ulike aktører som framheves som de viktige suksessfaktorene. I forbindelse med intervjuene i Vik kommune er det flere som refererer til

strategiplanen for næring og samfunnsutvikling, men det blir også påpekt at denne planen er utarbeidet uten god nok deltakelse og forankring i kommunen. Vi har også fått tilbakemelding om at oppfølging av strategiplanen, og gjennomføringen av en del av tiltakene, også krever tettere samarbeid mellom Sogn næring og aktuelle aktører i Vik kommune. Det blir f.eks. pekt på behov for tettere samarbeid mellom Sogn Næring og det samfunnsutviklingsarbeidet som det ellers arbeides med i Vik.

5. Utviklingsmuligheter

Dersom man skal jobbe med å bli mer attraktiv for bosetting og næringsutvikling, kan det være viktig å være seg bevisst hvilke faktorer det kan være mulig å påvirke. Listen over slike faktorer kan potensielt være lang. I Tabell 4 er det gjort et forsøk på å sortere disse ulike attraktivitetsfaktorer.

Tabell 4 Kategorier av forhold som kan gjøre steder attraktive, og eksempler for tre ulike typer av attraktivitet (hentet fra Vareide (2023))

	Bosted	Besøk	Bedrift
Areal og bygninger	Boligtomter, arealer, boliger	Overnatting, hytter, hyttetomter	Næringsareal, næringsbygg
Ameniteter	Kommunale tjenester, fritidstilbud, natur	Attraksjoner, aktiviteter, natur	Service fra det offentlig og fra private. Økonomiske incentiver
Omdømme	Omdømme som bosted	Omdømme for besøk, destinasjonsmarkedsføring	Omdømme som næringssted
Stedlig kultur og identitet	Lokal identitet, åpenhet, optimisme	Gjestfrihet, service	Risikovilje, vilje til vekst, samarbeidsånd, næringsvennlighet

De fire ulike kategoriene ha forskjellig innhold, alt etter hva slags type attraktivitet de er knytt opp mot; bosteds-, besøks- og bedriftsattraktivitet. De to sistnevnte utgjør til sammen næringsattraktiviteten. Her skilles det mellom næringslivet som leverer varer og tjenester ut fra kommunen, og besøksnæringene som kjennetegnes av at kunden må være personlig til stede.

Det kan være nyttig å være seg bevisst disse kategoriene og sammenhengene når utviklingsmuligheter skal vurderes.

Gjennom intervjuene i kommunen blir det pekt på en rekke ressurser og aktuelle tiltak som kan ha betydning for å stabilisere og snu folketallet. Vi har her gruppert i følgende områder:

- Samferdsel og kommunikasjon
- Næringsutvikling
- Stedsutvikling

5.1 Samferdsel og kommunikasjon

Som vist i det foregående, vil det viktigste tiltaket være å få realisert samferdselstiltak som kan lette mulighetene for pendling og bosetting. Dette vil også være en fordel med tanke på frakt av varer inn og ut av regionen. Realisering av Vikafjellstunellen er derfor et prosjekt som vil utvide bo- og arbeidsmarkedsområdet og bøte på mange av utfordringene som innbyggere og næringsliv har i dag. Bedre kommunikasjoner kan lette på en del av de utfordringene som Vik har i dag med rekruttering av arbeidskraft. Det blir lettere å pendle ut og inn, og det kan være mer attraktivt å bosette seg i Vik når man ikke risikerer å bli isolert i lange perioder i løpet av året.

Fylkeskommunen kan tilby skoleplasser til ungdom på Voss i akseptabel dagpendleravstand fra Vik. I dag må de fleste ungdommene flytte på hybel når de skal på videregående skole. Å få tunnel gjennom Vikafjellet vil også styrke beredskapen. Når det er stengt over Vikafjellet, må innbyggerne i Vik reise til Førde for å komme til nærmeste sykehus.

Bedre samferdselsløsninger er slik sett en grunnleggende faktor som har betydningen for utviklingen i kommunen på de fleste områder. Her er man imidlertid avhengig av politiske prioriteringer på regionalt og nasjonalt nivå, og kommunens viktigste oppgave vil være å kunne påvirke disse beslutningene og synliggjøre disse beslutningenes distriktpolitiske og beredskapsmessige betydning. For hovedforbindelsene er det også viktig å synliggjøre den regionale betydningen for Sogn. Etter fylkessammenslåingen er det flere som uttrykker at Vikafjellstunnelen vil være viktig for å binde det nye fylket sammen på en bedre måte.

5.2 Næringsutvikling

Rekruttering av arbeidskraft og tilflytting av nye innbyggere har vært, og er et viktig mål for kommunen. Attraktivitetsanalysene innledningsvis i kap. 2.2.4 viser at Vik har noe lavere bosteds- og næringsattraktivitet enn forventet ut fra strukturelle rammebetingelser.

Gitt de geografiske rammebetingelsene i Vik må kommunen jobbe ekstra godt for å lykkes i konkurransen med mer sentrale områder og andre distriktskommuner som er i en lignende situasjon. I tiden som kommer, vil andelen i yrkesaktiv alder gå ned, forsørgebyrden øke og det blir enda sterkere konkurranse om arbeidskraften.

Når det gjelder næringsutvikling, blir det i Vik pekt på at det er utviklingsmuligheter knyttet til eksisterende industri og teknologibedrifter, eksisterende landbruk, kraftproduksjon, reiseliv og cruiseturisme.

De fleste uttrykker at Vik, til tross for de samferdselsmessige ulempene, har et sterkt og variert næringsliv, og at det gir muligheter for utvidelse og knoppskyting. For å lykkes med dette synes det å være viktig å videreføre det arbeidet som er igangsatt knyttet til entreprenørskap i skolene, arbeidet med bedriftsutvikling, gründertjenester og etablering av bedriftsnettverk. Dette er tiltak som kan bidra til å styrke entreprenørskapskulturen i Vik-samfunnet, styrke kompetansen, utnytte ressursene på nye og bedre måter, gjøre det lettere å se nye muligheter og dermed stimulere til innovasjon og nyskaping.

Landbruket er en viktig næring i Vik, og det ligger som tidligere nevnt også muligheter i å styrke og videreutvikle eksisterende næringer, samt utvikle tilleggsnæringer. Landbruksnæringen omtales som framoverlent, men det har den siste tiden vært utfordringer knyttet til viktige innsatsfaktorer som strøm, gjødsel og kraftfor. Melk, sau og bær er sentrale produksjoner, og 8,8 prosent av sysselsettingen i Vik er knyttet til primærnæringene. I Vik har det også blitt færre bønder og færre som driver melkeproduksjon, men nedgangen har ikke vært like stor som ellers i landet. Per i dag er det 140 gårdsbruk som søker produksjonstilskudd. Landbruket har også utfordringer med rekruttering av nok arbeidskraft. Dette var ekstra krevende i forbindelse med pandemien. Det vises i den forbindelse til at man har behov for 450 sesongarbeidere til bærplukking. Vik har hele 25 prosent av landets bringebærproduksjon. I den forbindelse blir det

kommentert at landbruket kan spille en viktig rolle med tanke på rekruttering av nye innbyggere. En del av sesongarbeiderne har blitt boende i kommunen, og noen har også startet egen virksomhet. Sterkere fokus på å legge til rette for at sesongarbeidere finner seg til rette, og dermed blir boende, blir sett som en mulighet som kan utnyttes i større grad. Flere har vært inne på at det viktigste kanskje er å sikre at de som bor i kommunen trives og har det bra, at de som kommer blir tatt godt imot, og at de finner seg til rette og blir boende.

Ellers er det flere som nevner at det ligger muligheter i å styrke samarbeidet mellom Sogn næring og landbruksavdelingen i Vik med tanke på videreutvikling av landbruksnæringene.

De fleste uttrykker at det ligger et potensial i reiseliv og turisme, og at dette i stor grad er uutnyttet sammenlignet med en del andre kommuner i Sogn. Man har foreløpig i liten grad utnyttet det faktum at Vik er verdensarvkommune. Her kan det ligge betydelige muligheter når det gjelder produktutvikling og profilering mot reiselivet.

Nå er det flere som ser muligheter i økt cruise-turisme, men det er delte meninger om dette. Det dreier seg om hvor mange anløp man skal ha, hva det vil innebære av infrastruktur og tilrettelegging, hva konsekvensene vil være, og hva det vil bety for utviklingen av tettstedet og lokalsamfunnet. Det er en bekymring for at man får en stedsutvikling tilpasset cruiseturistenes premisser og ikke stedets kvaliteter og de som bor i Vik. I bunn og grunn handler dette om hvordan man ønsker at lokalsamfunnet skal utvikle seg i årene som kommer. Kommunen mangler foreløpig planer for dette. På samme måte som innen landbruket ligger det muligheter i å legge til rette for at sesongarbeidere innen reiselivet bosetter seg i Vik. Her ligger det også muligheter i den grad man klarer få til helårstilbud innen reiselivsnæringen.

Med tanke på næringsutvikling vises det til muligheter knyttet til utvikling av grønn industri med utgangspunkt i god tilgang på kraft. Dette vil være i tråd med regjeringens satsing på området. Her omtales «Grønt industriløft» som regjeringens prestisjeprosjekt for å vise hvordan vi kan bruke våre naturressurser, kunnskapsmiljøer, industriell kompetanse og historiske fortrinn for å sette fart på omstillingen og skape grønne verdikjeder med stort eksportpotensial.¹¹ Etter det vi forstår, blir det i Sogn i dag produsert vesentlig mer kraft enn det som blir brukt. Det er derfor betydelige muligheter for etablering av næring og arbeidsplasser med strøm som en viktig innsatsfaktor. Framover mot 2030 vil imidlertid situasjonen endre seg. Da blir kraftnettet oppgradert, noe som betyr at mer kraft vil forsvinne ut av regionen. Det blir derfor sett som viktig at man raskt får etablert grønn industri og nye arbeidsplasser i regionen med utgangspunkt i tilgjengelige kraftressurser.

Et annet moment som blir trukket fram med tanke på å styrke det lokale næringslivet, er å styrke kommunes rolle som innkjøper slik at lokale bedrifter kommer i posisjon til å være med i konkurransen. For å bidra til dette er det behov for god kompetanse på innkjøpsregelverket.

¹¹ <https://www.regjeringen.no/no/tema/naringsliv/gront-industriloft/id2920282/>

5.3 Stedsutvikling

Stedsutvikling er en sentral del av samfunnsutviklingen, og dreier seg om å ta vare på, tilrettelegge og utvikle ulike verdier og kvaliteter i samfunnet. En god stedsutvikling kan slik sett ivareta forskjellige samfunns mål, og kommunene har stor innflytelse på stedsutviklingen. Stedsutviklingen har betydning for hvor attraktivt det er for næringslivet å etablere seg, og for å tiltrekke seg nye innbyggere. Omgivelsene har også betydning for den fysiske og psykiske helsen og påvirker mulighetene for aktivitet og mulighetene for å møte andre. Ikke minst handler stedsutvikling også om identitet, tilhørighet og attraktivitet. Sterk identitet og tilhørighet blant innbyggerne skaper engasjement for deltakelse i samfunnsutviklingen og utviklingen av eget sted.

Viksøyri omtales som et trivelig sentrum med gammel trehusbebyggelse, og det har vært jobbet med utvikling av strandpromenade, turveier og aktivitetspark. Viksøyri har noen urbane kvaliteter, men gjennom intervjuene har det kommet innspill på at det kan være behov for å få til et mer levende sentrum, og med tilbud som kan være attraktivt for ungdommer. Tiltak som foreslås, er å legge til rett for mer handel og større innslag av kveldsøkonomi. Dette er noe som kan gå hånd i hånd med utvikling av reiselivet. Det blir også pekt på at det i sentrum er lite variert boligtilbud, og at det i større grad kunne vært satset på leiligheter tilpasset de gruppene som ønsker å bo i leiligheter nært sentrum. Dette kan bidra til at man får et mer levende tettsted. Dersom man lykkes med god tettstedsutvikling, slik at det blir enda mer attraktivt, kan det tenkes at Vik blir mer konkurransedyktig sammenlignet med Leikanger og Sogndal ut fra pris og andre stedskvaliteter.

Med tanke på boligsituasjonen blir det også etterlyst større tilgang på utleieboliger. Etter det vi forstår, er det meste av tilgjengelige utleieboliger brukt til flyktninger. Det innebærer at de som kommer til kommunen, kan ha vanskelig for å finne et sted å bo. Dersom de er usikre på om de vil bo i Vik, er det økonomisk risiko knyttet til å bygge egen bolig, fordi prisene på gamle boliger er lavere enn på nye.

Det tas også til orde for å utvikle et mer attraktivt kontorfellesskap enn det som er tilfellet i dag. Dersom man lykkes med det, vil flere oppholde seg i kommunen i det daglige, og det kan etablere fellesskap og nettverk på tvers av bedrifter som kan gi positive ringvirkninger.

Vik har et rikt lag- og organisasjonsliv, som bidrar til å skape ulike aktiviteter knyttet til idrett og kultur. Frivillige organisasjoner spiller en sentral rolle i samfunnet og bidrar til kompetanse, læring og inkludering. De gir folk i alle aldre anledning til å møtes, engasjere seg og være en del av et fellesskap. Slik sett er frivillige organisasjoner sentrale i arbeidet med steds- og samfunnsutvikling, og det er derfor viktig å ha et godt samarbeid mellom frivilligheten og kommunene om slike spørsmål. Vik kommune har nylig tilsatt frivilligkoordinator. Frivilligkoordinatorene skal jobbe tverrsektorielt og samarbeide med ulike aktører for å sikre dialog mellom kommunen og frivilligheten. Dette er noe som også kan utnyttes i stedsutviklingsarbeidet, hvor nettopp bred deltakelse og helhetstenkning er viktige stikkord.

5.4 Oppsummerende vurdering

Innspillene over viser at det er mange ulike tiltak som enkeltvis og i sum kan ha positiv effekt i arbeidet med å stabilisere eller snu befolkningsnedgangen. Vik har mange ressurser og kvaliteter å spille på i dette arbeidet. Det store spørsmålet er hvordan man skal jobbe med dette. Det som er klart, er at det ikke nødvendigvis finnes én enkelt løsning, eller en «quickfix».

En del satsinger krever at ulike aktører i kommunen, som omfatter Vik kommune, innbyggere, næringsliv, lag og frivillige organisasjoner, har felles forståelse av utfordringsbildet, og at man har et felles kunnskapsgrunnlag og noenlunde felles forståelse av dette. Det innebærer også at man i størst mulig grad er enig om hva som er kommunens verdigrunnlag, hvordan kommunen ønsker å profilere seg og kommunisere disse verdiene utad, og hvordan man ønsker at kommunen skal utvikle seg i årene som kommer. En visjon eller felles forståelse for hva man ønsker å jobbe mot, gjør at det blir lettere å skape felles engasjement og at de ulike aktørene bidrar til å dra lasset i samme retning. Det blir også lettere å få bred forståelse for hvordan ulike tiltak og aktiviteter understøtter hverandre. En forutsetning for å lykkes med dette er at man bruker tid og ressurser på gjennomføring av prosesser hvor relevante aktører er involvert.

Vik kommune skal nå i gang med revidering av kommunens samfunnsplan. Det er en god anledning til å gjennomføre involverende prosesser og skape ett felles fundament for framtidig utviklingsarbeid.

6. Samfunnsplanen som fundament for framtidig samfunns- og næringsutvikling

Som nevnt i kap. 3.7.5 har samskaping de senere årene kommet inn som en tilnærming for å løse komplekse og sammensatte samfunnsutfordringer, og metoden innebærer involvering av innbyggere, næringsliv, frivillighet og andre lokalsamfunnsaktører. Dersom man skal jobbe på en samskapende måte, er det viktig at kommunene har en politikk for samskaping, at arbeidet er institusjonalisert, og at arbeidet med medvirkning og samskaping er tett knyttet opp mot de kommunale planprosessene.

For å lykkes med en samskapende tilnærming må det være en erkjennelse at det er behov for å drive samskaping. Det innebærer at det må være en omforent forståelse av hva samskaping er, at man ser at samskaping har noen gevinster, og at det kan være nyttig å tenke sammen med innbyggere, næringsliv, lag og frivillige organisasjoner for å komme opp med nye og bedre løsninger. Gevinster kan være bedre og mer effektive tjenester tilpasset innbyggernes behov, bedre lokalsamfunnsutvikling, sterkere forankring, bedre fellesskap, økt tillit eller styrket lokaldemokratisk engasjement og deltakelse.

For å sikre at samskaping blir en integrert del av kommunens planlegging og utviklingsarbeid, er det naturlig å koble arbeidet med samskaping opp mot planprosessene. Det er tydelige krav til medvirkning i ulike planprosesser, og dette er en form for medvirkning som kan sees som en start for videre oppfølging gjennom samskapingsprosesser. Det er ulike begrunnelser bak krav om medvirkning i planprosessene. Disse dreier seg om at medvirkning sikrer:¹²

- Bedre kvalitet i plan- og beslutningsgrunnlaget. En bred, aktiv involvering og samarbeid kan bidra til å få fram et helhetlig kunnskapsbilde og kjennskap til utviklingsbehov og muligheter.
- At hensynet til mangfold i samfunnet blir ivaretatt
- Eierskap og identitet. En aktiv involvering av lokalsamfunnet kan stimulere til en bredere og mer engasjert medvirkning i eget næringsområde og fremme nettverk, felles identitet og tilhørighet. Dette kan bidra til å sikre aksept, engasjement og eierskap fra lokale parter, og det kan være en styrke for de neste fasene i planprosessen.
- Gjensidig læring og demokratiutvikling. Det er viktig å få med folk flest i medvirkningsprosesser. Det å bringe mange ulike grupper sammen gjør det mulig at nye ideer og læring om hverandre og premissene i planen utvikles. Ikke minst styrker prosessen demokratikompetansen hos den enkelte deltaker, noe som fremmer åpne og levende lokalsamfunn.

¹² https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/plan/medvirkningsveileder/h2302b_veileder_medvirkning.pdf

Målet med medvirkning i planprosesser er også sammenfallende med mange av begrunnelsene for å drive samskaping. Gjennom bred medvirkning i planprosessene kan man få innspill på utfordringer, temaer, problemstillinger eller behov som det er nødvendig å jobbe videre med for å oppnå mål for framtidig utvikling. For en del av disse temaene, eller mulige innsatsområder, kan det være aktuelt å gjennomføre samskapende prosesser for å kunne komme fram til de beste løsningene. Involverende planprosesser, med bredt eierskap og engasjement, kan slik sett fungere som fundament for å følge opp planarbeidet gjennom samskapende prosesser.

I forbindelse med intervjuene vi har gjennomført blir det vist til positive erfaringer med gjennomføring av gode og inkluderende planprosesser i Sogn. I kommunesammenslåingsprosessen mellom Sogndal, Leikanger og Balestrand blir arbeidet med kommunens samfunnsplan opplevd som avgjørende for hele sammenslåingsprosessen. I denne prosessen var man bevisst på å bruke arbeidet med samfunnsplanen for å skape engasjement fra alle aktørene i lokalsamfunnet, få den brede innsikten og finne felles identitet og de verdiene som samfunnet er bygd på. Samfunnsplanprosessen blir beskrevet som en sentral øvelse i det å bli noe nytt. Det ble gjennomført et omfattende medvirkningsarbeid som pågikk over et halvt år. Utover i prosessen ble det f.eks. arrangert «pop-up bygdekafeer» hvor folk kunne inn og ta stilling til hypoteser fra de første medvirkningsfasene. I medvirkningsprosessen var det rundt 500 som deltok, og det var 70 møtepunkt totalt. Videre var det politisk prosessebehandling i hvert møte i planutvalg, kommunestyre og formannskap i en periode på et halvt år. Det blir gitt uttrykk for at det var gjennom disse prosessene at den nye kommunen fant seg selv.

I ettertid har man erfart at prosessen har hatt betydning for hvordan ulike aktører ser på og snakker om seg selv og den nye kommunen. Kommunen har fått en ny måte å jobbe på og samarbeide med lokalsamfunnet, som gjør at man får et sterkere momentum på ulike satsinger. Samfunnsplanen er publisert i sin helhet på en egen nettside: Utfordrarbygda.no. I innledningen til planen står det følgende: «*Norges best samskapte plan? Det finst mange måtar å lage planar på. I Sogndal har me tru på at dei beste tankane og ideane kjem fram om mange får vere med og seie meininga si. Derfor har me forsøkt å sette norgesrekord i medverknad når planen skulle lagast. Folkerøysta teikna eit bilete av kven me er og kva som kjenneteiknar oss, og dette biletet gjev oss posisjonen utfordrarbygda. Derfor heiter samfunnsplanen si eiga nettside utfordrarbygda.no.*»

Det blir understreket at det er prosessen seg selv som har vært viktig, og det er avgjørende at den gjennomføres slik at den skaper energi, entusiasme og engasjement i hele samfunnet. Dermed man ikke lykkes med det, blir planen mindre verdt.

Vi har også sett tilsvarende erfaringer fra andre deler av landet. I forbindelse med en kartlegging av distriktskommuners bruk av statlige innovasjonsvirkemidler (Brandtzæg et al. 2020), var det én distriktskommune som skilte seg ut ved at den hadde fått tilskudd fra de fleste ordninger som inngikk i undersøkelsen. Det som ble trukket fram som en viktig årsak, var at man hadde hatt bred medvirkning i samfunnsplanarbeidet. Man hadde en retning på utviklingsarbeidet, og ulike aktører kjente hverandre. Når det dukket opp muligheter for å søke midler til utviklingsprosjekter som var i tråd med lokalt forankrede målsettinger, var det dermed lettere å mobilisere relevante aktører til å gå sammen om å utarbeide søknader og skaffe samarbeidspartnere. Man hadde snakket sammen før og visste hvordan man kunne samarbeide og spille på hverandre. Over tid hadde det utviklet seg en innovativ kultur som kommunen og lokalsamfunnet kunne

dra veksler på. Dette er midlertid langsiktig arbeid hvor gode prosesser og samhandlingsformer danner fundamentet.

For Vik, som er en liten kommune med få ansatte og liten kapasitet i kommuneorganisasjonen, kan det være krevende å initiere og følge opp slike prosesser. I Sogn er ikke Vik kommune alene om å ha disse utfordringene. Det har derfor vært økt fokus på det regionale samarbeidet de senere årene, og hvordan man i større grad kan utnyttet regionens samlede kapasitet og kompetanse til å løse utfordringer på tvers av kommunegrensene. Vi skal se nærmere på mulighetene knyttet til det regionale samarbeidet i påfølgende kapittel.

7. Mulighetene i det regionale samarbeidet

7.1 Interkommunalt samarbeid

Gjennom intervjuene er det flere som tar til orde for at det framover er behov for å styrke det regionale samarbeidet om de utfordringer og muligheter som kommunene i Sogn står overfor. Vi har i det foregående omtalt samarbeidet mellom Sogn og Vik kommune om nærings- og samfunnsutvikling. Sogn regionråd ble etablert så tidlig som i 1992, og har samarbeidet om politiske spørsmål som har vært av felles interesse for regionen. Som følge av endringene i kommuneloven ble det i 2023 foretatt endringer i organiseringen av samarbeidet. Sogn regionråd var tidligere organisert som et §27-samarbeid etter kommuneloven. Der satt både ordførere og kommunedirektører i et felles råd. Den nye kommuneloven har et tydeligere skille mellom politisk samarbeid og tjenestesamarbeid. Med ny organisering er det politiske arbeidet gjennom regionrådet videreført som et interkommunalt politisk råd etter kommunelovens kap. 18. Kommunene som er med, er Aurland, Luster, Lærdal, Sogndal, Vik og Årdal. Formannskapene i kommunene utgjør representantskap mens ordførerne er arbeidsutvalg og utøvende organ. Utvikling av tjenestesamarbeidet er organisert som et oppgavefelleskap. Her er ordførerne representantskap og kommunedirektørene er styre og utøvende organ.

Gjennom oppgavefelleskapet er det et mål å styrke det formaliserte samarbeidet om tjenester og administrative oppgaver. Arbeidsformen i oppgavefelleskapet er å utrede og vurdere potensial for samarbeid innfor ulike områder, både innenfor tjenesteproduksjon og samfunnsutvikling. Det er ulike tema og områder som er i en eller annen prosess. Oppgavefelleskapet har et sekretariat med en administrativ kapasitet på 1-2 årsverk fordelt på flere ansatte. Det benyttes ressurser i samarbeidskommunene når det er større utredningsoppgaver som pågår over tid. For tiden er det tre prosjektledere fra kommunene som leies inn i full stilling, og man ser på samarbeidsmuligheter innenfor oppvekst, helse og integrering.

I riggingen av det interkommunale oppgavefelleskapet har man sett til et tilsvarende samarbeid i Kongsbergregionen. Samarbeidet i Kongsbergregionen er tidligere evaluert av Telemarksforsking (Brandtzæg 2018), og vi har fulgt med utviklingen i ettertid gjennom tilgrensende prosjekter. I Kongsbergregionen har man organisert oppgavefelleskapet slik at mye av arbeidet bygger på fagnettverk på ulike kommunale ansvarsvarsområder. På den måten har man klart å etablere interkommunale fagmiljøer som i felleskap jobber med innovasjon, tjenesteutvikling og gevinstrealisering. Man jobber i felleskap med kompetanseutvikling og utvikling av nye rutiner, metoder og løsninger. På den måten utnytter man regionens samlede ressurser på en bedre og mer effektiv måte med tanke på drift og utvikling av tjenestene. I og med at samarbeidet er forankret i de ulike kommuneorganisasjonene, er det motiverende for ansatte å være med, og kommunene ser nytten av samarbeidet. Selv om de som er med i samarbeidet jobber i hver sine kommuner, er de likevel en del av et større og utviklende fagmiljø. Det er noe som også er positivt med tanke på rekruttering.

Oppgavefelleskapet i Sogn er nettopp etablert, mens man i Kongsbergregion har hatt et lignende samarbeid om tjenesteutvikling i lengre tid. I den forbindelse er det verdt å merke seg at i Kongsbergregionen har samarbeid om digitalisering vært en viktig basis i samarbeidet. Mye av utviklingsarbeidet på ulike kommunale tjenesteområder innebærer at man finner nye, bedre og mer effektive måter å jobbe på med utgangspunkt i digitalisering. Kongsbergregionen har derfor felles drift av sine IT-systemer, og man har også et felles organ som vurderer hvordan regionen skal jobbe med nyanskaffelser og videreutvikling av de digitale løsningene. I og med at man har like IT-systemer i kommunene, blir det lettere å drive felles kompetanseutvikling og utvikle nye metoder, løsninger og rutiner i fellesskap. Det blir også lettere i hverdagen å spille på ressurser i nabokommunene når man har de samme systemene og rutinene og er vant til å samarbeide.

Etter det vi forstår, er kommunene i Sogn tilknyttet tre-fire ulike løsninger når det gjelder drift av IKT. For framtidig utvikling av samarbeidet om tjenester og administrasjon, vil det høyst sannsynlig være en fordel om kommunene har felles driftsløsninger. Dette vil lette samhandling og utviklingsarbeidet på tvers av kommunegrensene.

En fordel med å samarbeide på denne måten er at man unngår samlokalisering, og at man i større grad unngår faren for at enkelte kommuner utarmes som følge av samlokalisering. Man samarbeider på en slik måte at det blir enklere for den enkelte samarbeidskommune å opprettholde og videreutvikle tjenesten i egen kommune. Samtidig, dersom det er områder hvor det er behov for å etablere en felles tjeneste, er dette mye lettere å få til når tjenestene allerede er basert på like systemer og rutiner.

Den pågående satsingen med å utvikle det regionale samarbeidet i Sogn kan gi positive effekter for alle kommunene Sogn. Man arbeider nå med å utvikle innholdet i oppgavefelleskapet. Ett av flere aktuelle samarbeidsområder som er nevnt, dreier seg om kommunal planlegging. Mange av kommunene har lite plankapasitet, og det kan være en fordel for alle kommunene i Sogn å styrke både kapasiteten og kompetansen på det området. Det kan gjøre det lettere å gjennomføre gode planprosesser og gjøre kommuneplanen til et strategisk verktøy. Det kan også bli lettere å se den enkelte kommunens kommuneplan som en del av helhetlig regional satsing i Sogn.

Dersom man lykkes med å utvikle det regionale samarbeidet, vil de ansatte i kommunene bli en del av et større regionalt fagmiljø, noe som også kan være positivt for rekruttering og utvikling av tjenestene i Vik. At man har gode kommunale tjenester, har også betydning for kommunens attraktivitet for bosetting og næringsutvikling.

7.2 Regionalt samarbeid innen næringslivet

Vi ser også at regionalt samarbeid ikke bare er viktig for kommunal virksomhet, men at næringslivet kan hente ut positive effekter av styrket samarbeid gjennom ulike fagnettverk i næringslivet, knyttet til kompetanseutvikling, rekruttering og profilering. Her ser man gevinster knyttet til å spille på regionens samlede kompetanse og synliggjøre potensielle utviklingsmuligheter i Sogn som region, og ikke bare i den enkelte kommune. Større fagmiljø kan være viktig for bedriftene sin del. For bedrifter i distriktene kan det være vanskelig å rekruttere dersom potensielle søkere ser at de blir sittende alene innfor sitt fagområde. Her blir det gjennom intervjuene pekt at dersom bedriftene kan reklamere overfor mulige søkere at de vil være en del av et

team i hele Sogn, som f.eks. jobber innenfor markedsføring, prosessindustri, HR eller robotisering, kan det bli mer attraktivt å søke. Dersom man vurderer å søke jobb i Vik, vil det også være positivt at det finnes et fagmiljø som man kan være en del av og utvikle seg i, og at det også finnes andre jobb- og karrieremuligheter i regionen.

Kraftproduksjon er viktig for flere kommuner i Sogn. Sognekraft AS ble etablert i 1947 av kommuner og kraftselskaper i midtre og indre Sogn med formål om å forbedre kraftforsyningen til innbyggere og næringsliv i bygdene i Sogn. Vik, Sogndal og Luster har eierandeler i selskapet. Sognekraft-konsernet har i dag flere datterselskaper som leverer ulike tjenester. Disse omfatter Sognekraft Produksjon, Nettselskapet Sygnir, Sognenett, Sognenett IT og Sogn utvikling.

Sogn utvikling er et nylig etablert selskap som skal bidra til å sikre arealer og legge til rette for grønn industri i Sogn. Selskapet er en satsing i samarbeid med eierkommunene Vik, Luster og Sogndal. Målet er å skape nye arbeidsplasser med legitimitet i lokalsamfunnet, basert på lokale og tilgjengelige kraftressurser.

Samlet sett er det i dag fokus på regionalt samarbeid på mange områder. Å videreutvikle og styrke det regionale samarbeidet på ulike fronter synes derfor å være et viktig tiltak framover. Regionalt samarbeid gir muligheter for å utnytte og styrke regionens samlede kompetanse. Samarbeid gir bedre forutsetninger for nytenking og innovasjon og mer kraft til utviklingsarbeidet. Det vil også være lettere å hente ut støtte til prosjekter og tiltak gjennom regionale og nasjonale virkemidler. Tidligere undersøkelser har vist at mindre distriktskommuner i liten grad benytter seg av slike virkemidler på grunn av små kommuneorganisasjoner med liten kapasitet til å orientere seg om de virkemidler som finnes, drive søknadsprosesser, gjennomføre prosjekter og rapportere. Gjennom regionalt samarbeid øker mulighetene for å ta en mer innovativ og utviklingsorientert posisjon, og samarbeid mellom flere kommuner er gjerne en forutsetning for å få tildelt midler til innovasjons- og utviklingsprosjekter.

7.3 Samarbeid med fylkeskommunen

Gjennom satsing på steds- og næringsutvikling, kan det være hensiktsmessig ha fylkeskommunen med på laget. De senere årene har det vært fokus på å styrke fylkeskommunens rolle som samfunnsutvikler, og i fylkeskommunens oppdragsbrev er det føringer om å bidra til å bygge et sterkere lag rundt distriktskommunene i deres utviklingsarbeid. Det er satt i gang arbeid med dette i flere fylker, hvor også Distriktsenteret, Husbanken KS og andre aktører er med. Vestland fylkeskommune har startet et arbeid for å sikre tilstrekkelig tilpasning og samordning av sine tilbud og virkemidler slik at de skal passe til kommunenes ulike behov, med tanke på å støtte dem i deres viktige arbeid med nærings- og samfunnsutvikling. Dette arbeidet har en distriktsprofil hvor målet er en tilstrekkelig tilpasset og samordnet innsats innen nærings- og samfunnsutvikling, som svarer til kommunenes behov for støtte i deres arbeid.

Vestland fylkeskommune ønsker å prøve ut nye måter å samhandle med kommunene på, som i større grad er tilpasset kommunenes ulike behov. I dette ligger det også å se på hvordan fylkeskommunen best kan bruke eller tilpasse virkemidlene til nytte for kommunenes arbeid. Det gjelder faglig veiledning, kommunebesøk, samlinger, deling av kunnskap og de økonomiske virkemidlene de har. Denne satsingen skal i første omgang vare i 3 år og omfatte 4–6 kommuner.

Telemarksforskning har nylig evaluert en tilsvarende satsing i Viken som ble avsluttet ved årsskiftet (Brandtzæg et al. 2023). Her vises det til positive erfaringer både i fylkeskommunen og blant deltakerkommunene. Om ikke Vik blir deltaker i denne satsingen, vil det likevel være viktig å holde seg orientert om satsingen for å trekke veksler på de erfaringer man gjør seg.

7.4 Forutsetninger for et godt regionalt samarbeid

Et godt regionalt samarbeid forutsetter offentlige og private aktører som ser at man har en gjensidig avhengighet på tvers av kommunegrensene. Det må være en erkjennelse av at om regionen skal utvikle seg, er man avhengig av at alle lykkes. Betydning av tillit har fått økt oppmerksomhet de senere årene. Tillit er en forutsetning for godt samarbeid mellom politikere, administrasjon, næringsliv og lag og organisasjoner, og tillitt er noe som bygges gjennom godt samarbeid over tid. Det gjelder regionalt samarbeid på tvers av kommunegrensene.

I regionale samarbeid har det gjerne betydning hvordan regionsenteret utøver sin rolle. Flere peker på at Sogndal som regionsenter har blitt mer bevisst sin rolle de siste årene. Dette er også tydeliggjort i Sogndal kommune sin samfunnsplan. Her står det at Sogndal som regionsenter skal tilby regionale funksjoner og være pådriver for regionalt utviklingsarbeid, fordi vekst og utvikling i hele Sogn er også viktig for Sogndal kommune. I dag synes man å ha etablert en god basis som grunnlag for videreutvikling av det regionale samarbeidet.

Gjennom intervjuene går det fram at ikke alle har like inngående kjennskap til de ulike samarbeidene og innholdet i disse. Dermed synes det å være potensial for å styrke bevisstheten om hvordan ulike samarbeid, satsinger og tiltak spiller på lag og understøtter hverandre. Når det gjelder næringsutvikling og stedsutvikling, kan det synes å være potensial for å se ulike regionale satsinger i sammenheng, hvordan disse satsingene understøtter felles mål, og hvordan de bidrar til å understøtte det arbeidet som gjøres lokalt i Vik kommune. Som eksempel på regionale aktører kan nevnes Sogn næring, Sogn næringshage, Sogn utvikling, Sogn interkommunale politiske råd, Sogn kommunale oppgavefelleskap, Nærøyfjorden Verdensarvpark og Visit Sognefjord. Som tidligere nevnt har vi fått tilbakemeldinger om at gjeldende strategisk næringsplan, som er styrende for arbeidet til Sogn næring, kunne vært bedre forankret i Vik kommune. Økt regionalt samarbeid understreker behovet for å gjøre gode medvirkende prosesser rundt arbeidet med ny kommunal samfunnsplan. Dette for å forankre framtidig retningsvalg og satsingsområder på ulike arenaer, både lokalt og regionalt, og for lettere å få en forståelse for hvordan ulike prioriteringer og satsinger understøtter felles mål.

Referanser

- Brandtzæg, B.A. & Aastvedt 2020. Tiltak for å stimulere til økt innovasjon og utvikling i små distriktskommuner. – Telemarksforskning. TF-rapport 549.
- Brandtzæg, B.A. 2018. Evaluering av samarbeidet i Kongsbergregionen. – Telemarksforskning, TF-notat 3/2018.
- Brandtzæg, B.A., Lunder, T.E., Aastvedt, A. & Leikvoll, G.K. 2020. Små distriktskommuners deltakelse i innovasjonsvirkemidler. – Telemarksforskning. TF-rapport 540.
- Brandtzæg, B.A., Lunder, T.E., Aastvedt, A., Thorstensen, A., Groven, S. & Møller, G. 2019. Utredning om små kommuner. – Telemarksforskning. Rapport nr. 473.
- Brandtzæg, B.A., Storm, H. & Fossum Grøn, J. 2023. Følgeforskning av bygdemiljøpakkene i Viken. Distriktsutviklingsprosjekt i Viken fylkeskommune med Rollag, Aremark og Lunner som pilotkommuner. Telemarksforskning. TF-rapport nr. 797.
- Brobakk, J. T., Gjefsen, M. D., & Gjertsen, A. (2021). *Distriktskommune 3.0. Bedre samfunnsutvikling gjennom forenkling av kommuneplanleggingen i de minste kommunene*. Ruralis. Rapport nr. 10/2021.
- Gundersen, F. Holmen, R.B. & Hansen 2019. Inndeling i BA-regioner 2020. Transportøkonomisk institutt. TØI-rapport 1713/2019.
- Haukeland, P.I. & Brandtzæg, B.A. 2009. Den brede verdiskapingen. Et bærekraftig utviklingsperspektiv. – Telemarksforskning. TF-notat nr. 20 2009.
- Haukeland, P.I. & Brandtzæg, B.A. 2019. *Bred verdiskaping som strategi for bærekraftig stedsutvikling. Fagfelleurdert artikkel*. Tidsskrift for utmarksforskning 2019-1.
- Hvitsand, C. & Brandtzæg 2019. Utvikling av samhandlings- og innovasjonsplattformer etter Urban Living Lab-metoden. – Telemarksforskning. TF-rapport 470.
- Hvitsand, C., Raanaas, R. K., Gjøtterud, S., & Nicolaysen, A. M. 2022. *Establishing an Agri-food living lab for sustainability transitions: Methodological insight from a case of strengthening the niche of organic vegetables in the Vestfold region in Norway*. Agricultural systems, 199, 103403.
- Kobro et al. 2012. Kobro, L. U., Vareide, K., & Hatling, M. 2012. Suksessrike distriktskommuner. En studie av kjennetegn ved 15 norske distriktskommuner. Telemarksforskning og SINTEF. TF-rapport nr. 303 2012.
- Lysø, R., Carlsson, E., Sletterød, N. A., & Øyum, L. (2022). *Følgeforskning av Veiledningspiloten. Sluttrapport*. SINTEF.
- Magnussen, E. & Brandtzæg, B.A. 2023. *Evaluering av Partnerskap for næring og kunnskap Buskerud*. Telemarksforskning. TF-rapport nr. 723.

- Magnussen, E. og Magnussen, G. 2020. *Partnerskap og samstyring i fylkeskommuner*. TF- rapport nr. 546.
- Meld. St. 30 (2019–2020). *En innovativ offentlig sektor — Kultur, ledelse og kompetanse*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- Momrak, A.M. & Leikvoll, G.K. 2019. *Innbyggerinvolvering og samskaping i kommunal sektor. Kunnskapsgrunnlag*. TF-rapport nr. 471.
- Vareide, K. (2018). Hvorfor vokser steder? (p. 217). Cappelen Damm Akademisk/NOASP (Nordic Open Access Scholarly Publishing).
- Vareide, k. 2023. Hvordan skape vekst? Kan steder påvirke sin egen vekst? Regional utvikling, sentralitet og attraktivitet. Cappelen Damm Akademisk. Open Access.
- Vareide, K., Svardal, S., Storm, H.N. & Groven, S. 2018. Suksessrike distriktskommuner anno 2015. Telemarksforskning. TF-rapport nr. 442.
- Aastvedt, A & Sørensen, C. 2023. Er det kommunale motefenomenet samskaping et magisk konsept? I: Haukelien H. & Lunder, T.E. 2023. *Hvordan kommuner tenker. Politikk- og praksisnær forskning i kommunale virkeligheter*. Universitetsforlaget.